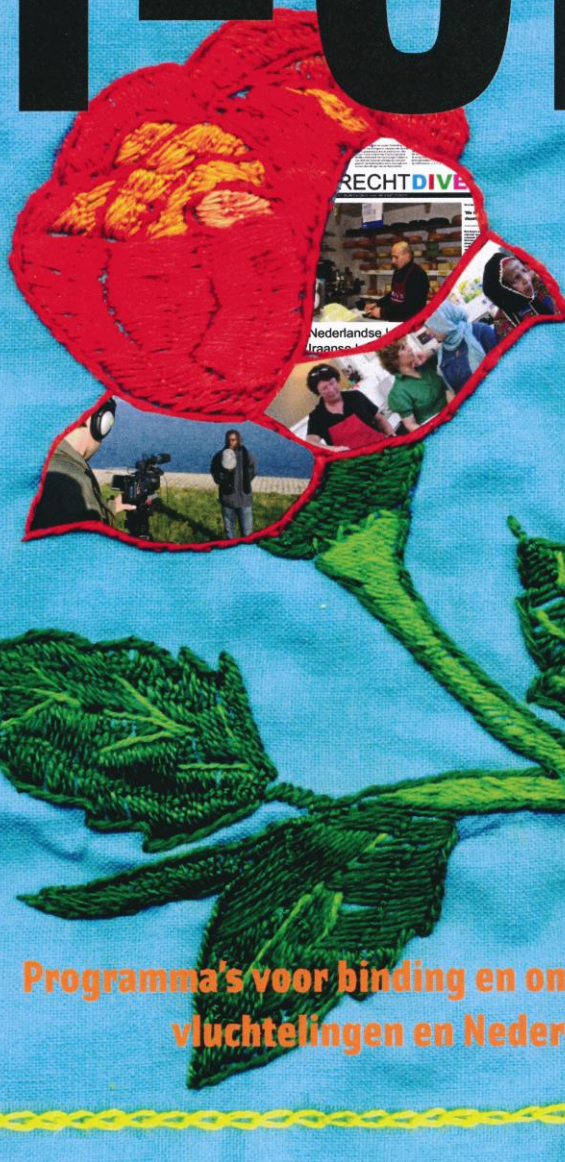

BI-ONT

Werkboek

Programma's voor binding en ontmoeting tussen
vluchtelingen en Nederlanders

Bi-ont

Werkboek

Programma's voor binding en ontmoeting tussen vluchtelingen en Nederlanders

Uitgave: VluchtelingenWerk Nederland ©
Surinameplein 122
Postbus 2894
1000 CW Amsterdam
T : 020 3467200
E: info@vluchtelingenwerk.nl
www.vluchtelingenwerk.nl
Amsterdam, april 2008
Tweede druk: november 2008
Derde herziene druk: maart 2009

Productie: stichting BMP
Tekst : Saskia Moerbeek
Eindredactie : Wim Budding (BMP),
Onno Yska (VluchtelingenWerk Nederland)

Voorkant: Verloren lapje uit het patchwork
Omslag: Marc de Boer, lay-out: Frank von Meijenfeldt
www.stichtingbmp.nl

Bij de voorkant

De voorkant van dit boekje is gebaseerd op een lapje dat Belgees uit Afghanistan maakte voor het Castricumse patchwork. Ze vertelt:

"Borduren heb ik in Afghanistan geleerd. Van mijn mama. Het is mijn hobby. Ik heb bijvoorbeeld ook een groot tafelkleed gemaakt. En handdoeken. Dan bewerk ik de randen. Voor het patchwork heb ik een roos geborduurd. In Afghanistan werkte ik korte tijd als verpleegster. Daarna ben ik getrouwd. In Afghanistan had ik ook een naaimachine. Ik maakte zelf kleren. We hadden vijf kinderen, vier meisjes en een jongen. Maar ik heb veel miskramen gehad. Door de oorlog was het moeilijk, er waren niet altijd dokters in de buurt. Mijn gezondheid is nog steeds niet goed... Ik ben heel blij met het patchworkproject. Ik kende niemand, maar ik heb nu bijvoorbeeld kennism gemaakt met Marina, die ook uit Afghanistan komt. Het is leuk om met andere vrouwen te naaien en te praten. Maar het is ook moeilijk, vooral met de Nederlandse vrouwen. Het lukt me alleen met heel langzaam praten.

We zijn zes jaar in Nederland, maar pas sinds anderhalf jaar hebben we een status. Daardoor kon ik niet eerder naar Nederlandse les. Ik wil heel graag de taal beter leren. Want dan kan ik ook beter contact leggen. Misschien kan ik hier ooit eens een baan in de zorg krijgen. Maar mijn belangrijkste droom is dat de kinderen het goed doen met leren, dat ze slagen voor school. Als dat lukt, ben ik heel blij"

Belgees raakte vlak voor de laatste bijeenkomst van het patchwork haar lapje kwijt. Ze was hier erg verdrietig over. Nu is het teruggevonden en prijkt het, als bijzonder teken van waardering, op de voorkant van dit werkboek.

Voorwoord

'Integreren doe je samen', dat was de titel van een campagne die VluchtelingenWerk Nederland in 2003 voerde. Met die slogan maakten wij duidelijk dat we integratie zien als een tweezijdig proces dat inspanningen vraagt van nieuwkomers, maar ook van de ontvangende samenleving. Het lijkt er soms op of die ontvangende samenleving niet meer bereid is om zelf ook stappen te zetten die bijdragen aan de integratie van nieuwkomers. Gelukkig kwam uit ons eigen onderzoek naar de integratie van vluchtelingen in Nederland, de VluchtelingenWerk IntegratieBarometer, een ander beeld naar voren. In dat onderzoek vroegen we Nederlanders of ze contact zouden willen hebben met vluchtelingen. Ruim 40 procent van de ondervraagden geeft aan dit best te willen. Uit hetzelfde onderzoek kwam ook naar voren dat ruim 80 procent van de vluchtelingen behoefte heeft aan meer contact met autochtonen. Kennelijk ontmoeten deze groepen elkaar niet zomaar. Een van de aanbevelingen van het onderzoek luidde dan ook: stimuleer mogelijkheden voor duurzame ontmoetingen tussen vluchtelingen en Nederlanders: beide groepen staan open voor elkaar, maar hebben een duwtje nodig.

Die uitdaging heeft VluchtelingenWerk opgepakt. Op verzoek van VluchtelingenWerk ontwikkelde stichting BMP het Bi-ont project en voerde dit ook uit. In dit werkboek wordt verslag gedaan van een vijftal bijzondere pilotprojecten gericht op binding en ontmoeting. Deze projecten werden in 2007 uitgevoerd door afdelingen van VluchtelingenWerk in Castricum, Hardenberg, Raalte, Terneuzen en Utrecht. In de verhalen wordt duidelijk geïllustreerd wat we in 2003 bedoelden met 'Integreren doe je samen'. Vluchtelingen en Nederlanders werkten in de pilotprojecten samen aan een product of een presentatie en zo kwam binding en ontmoeting daadwerkelijk tot stand. Ik hoop dat het enthousiasme dat spreekt uit dit verslag velen zal inspireren om óók met dit belangrijke thema aan de slag te gaan. Dit werkboek zal daar zeker bij helpen.

Edwin Huizing

Algemeen directeur VluchtelingenWerk Nederland

Inhoud

1. Inleiding	7
2. Integratie, participatie, empowerment en verbinden	13
3. Het verloop van de pilots	19
3.1 Patchwork Castricum	20
3.2 Eettafel Raalte	27
3.3 Film Terneuzen	33
3,4 Eettafel Hardenberg	40
3.5 Krant Utrecht	46
4. De uitgangspunten getoetst	55
4.1 Methodische uitgangspunten	55
4.2 Inhoudelijke uitgangspunten	59
4.3 Conclusie	65
5. Zelf een Bi-ont project starten	67
5.1 Voorbereiding en programmakeuze	68
5.2 Uitvoering	71
5.3 Presentatie en publiek	73
5.4 Evaluatie en vervolg	74
6. Nawoord	75
Bijlagen	
1. Overzicht betrokkenen	77
2. Richtlijnen ureninzet en kosten	81

1. Inleiding

Foto: Sanne Kabalt

Dit boekje gaat over de vraag hoe je er voor kunt zorgen dat vluchtelingen en Nederlanders elkaar meer ontmoeten en dat deze contacten niet oppervlakkig blijven, in de zin van "hallo" en "dag", maar leiden tot diepere kennismaking en mogelijk langdurigere relaties.

Het lijkt zo voor de hand te liggen. Er zijn mensen in Nederland die uit een ander land gevlucht zijn. Vaak zijn ze hier al jaren. In de loop van de tijd moeten ze toch steeds meer Nederlanders leren kennen en vriendschappen met hen ontwikkelen.¹

---

¹ De term Nederlanders wordt hier niet in juridische zin gebruikt om aan te duiden of iemand Nederlands staatsburger

Toch blijkt dit in de praktijk vaak niet het geval te zijn. Voor veel vluchtelingen blijft het contact met Nederlanders beperkt tot formele personen als een huisarts, een contactpersoon bij Vluchtelingen-Werk, een trajectbegeleider en dergelijke. Voor veel Nederlanders geldt dat ze helemaal geen vluchtelingen kennen. En als dat wel zo is, dan kennen ze ze vooral als burens, die ze al dan niet gedag zeggen, als medebezoekers van een buurtfeest en, mogelijk, als collega.

---

is, maar in sociologische zin, om aan te geven tot welke groep iemand gerekend wordt.

Dit betekent niet dat vluchtelingen geen contact willen hebben met Nederlanders of dat Nederlanders vluchtelingen mijden. Hoewel er soms sprake is van discriminatie, zijn er veel Nederlanders die graag diepere contacten met vluchtelingen zouden willen hebben. Voor vluchtelingen geldt dat nog sterker.

IntegratieBarometer

VluchtelingenWerk publiceert elke twee jaar de VluchtelingenWerk IntegratieBarometer. Deze barometer geeft, onder andere op basis van interviews en groeps gesprekken met vluchtelingen het actuele beeld van de integratie van vluchtelingen weer. Uit de IntegratieBarometer 2006 blijkt dat zowel vluchtelingen als Nederlanders open staan voor meer contact met elkaar. Maar liefst tachtig procent van de vluchtelingen geeft aan graag meer en vooral diepgaander contacten met Nederlanders te willen ontwikkelen.²

Beide partijen worstelen met de vraag hoe doe je dat? Hoe leg je contacten? En hoe zorg je dat die langer dan een uur duren, zonder dat je jezelf ongemakkelijk gaat voelen omdat je niet verder komt dan standaardvragen als: Uit welk land kom je? Hoe lang ben je al hier? Voel je je meer Nederlander of meer Irakees, Afghaan, Somaliër,

---

² VluchtelingenWerk IntegratieBarometer 2006. Een onderzoek naar de integratie van vluchtelingen in Nederland, maart 2007

Wit-Rus, Angolees, Nigeriaan, Iraniër, Chileen, Bosniër of wat dan ook?

Advies over verbinden

In oktober 2005 bracht de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, een adviesorgaan van de regering, *Niet langer met de ruggen naar elkaar; Een advies over verbinden*, uit.³ Verbinden is volgens de Raad het duurzaam of herhaald bij elkaar brengen van mensen met andere mensen, groepen of instituties, zodat er gemengde sociale netwerken ontstaan. In haar advies onderscheidt de Raad drie aangrijpingspunten voor het verbinden van mensen:

1. Indirect verbinden door het bestrijden van achterstanden;
2. Vanzelfsprekend verbinden in ontmoetingsruimten;
3. Direct verbinden langs andere lijnen.

De inzichten die de IntegratieBarometer opleverde en het advies van de RMO zijn mede aanleiding geweest voor VluchtelingenWerk Nederland, om zich te buigen over de vraag hoe ze duurzame verbindingen tussen vluchtelingen en autochtone Nederlanders kan bevorderen op basis van het uitgangspunt dat integratie een tweezijdig proces is. Tenslotte verwacht de organisatie dat duurzame verbindingen zullen bijdragen aan meer draagvlak

---

³ RMO Advies nr. 37, Den Haag 2005

in de Nederlandse samenleving voor de opvang van vluchtelingen.

Voorstel ontwikkelen

In juni 2006 werd de stichting Bevordering Maatschappelijke Participatie (BMP) door VluchtelingenWerk Nederland gevraagd om een voorstel te ontwikkelen voor één of meerdere pilots op het gebied van binding en ontmoeting.

In de benadering van BMP ligt de nadruk bij participatie vooral op het individu en de groep als strevende partijen. Om deel te kunnen nemen aan de samenleving en om daarin iemand te zijn, is het belangrijk dat mensen hun eigen kwaliteiten en talenten kennen en kunnen gebruiken, dat ze voor zichzelf manieren ontwikkelen om om te gaan met de vaak moeilijke situatie waarin ze verkeren en dat ze zelf initiatieven kunnen nemen. Dit is een opgave die mensen meestal niet alleen kunnen realiseren. Daarvoor hebben ze andere mensen nodig die naar hun verhalen luisteren, met wie ze samen kunnen werken en die ze deelgenoot kunnen maken van hun twijfels en verwachtingen.

Om hiertoe ruimte te scheppen wordt er in de projecten van BMP veel nadruk gelegd op het werken met verhalen, het ontdekken van eigen talenten en vaardigheden en het ontwikkelen van groepsprocessen.

Na een aantal uitwerkingsbesprekingen ging het project Binding en Ontmoeting, afgekort tot Bi-ont in januari 2007 van start.

Doel

Doel van het Bi-ont project is: het opzetten en uitvoeren van vier plaatselijke pilots. Deze pilots dienen om:

1. Ervaring op te doen met projecten die de duurzame binding tussen vluchtelingen en andere bevolkingsgroepen bevorderen;
2. De lokale politiek en lokale organisaties te betrekken bij deze projecten;
3. Een hanteerbaar format te ontwikkelen voor plaatselijke afdelingen van VluchtelingenWerk voor het opzetten van dergelijke projecten;
4. Bij te dragen aan de verdieping van de begrippen integratie en participatie;
5. De zichtbaarheid van VluchtelingenWerk Nederland op het gebied van integratie te vergroten.

Programmatische uitgangspunten

Bij het ontwikkelen van het programma voor het Bi-project is uitgegaan van een drietal uitgangspunten.

Het eerste uitgangspunt is dat de pilots meer dienen te zijn dan alleen een activiteit. Ze moeten de deelnemers ook de mogelijkheid bieden om tot inhoudelijke verdieping te komen.

Daarom is er voor gekozen om met twee centrale thema's te werken: *Het gevoel van thuis* en *Verbinding*. *Het gevoel van thuis* is een thema dat veel mensen aanspreekt. Vluchtelingen denken hierbij aan hun land van herkomst, maar ook aan de

plaats waar ze nu wonen en de voorwaarden waaronder ze zich ergens thuis kunnen voelen. "Home is where the heart is". Ook Nederlanders kunnen vaak vrij precies aangeven waar ze zich het meest thuis voelen en wat belangrijk is om het gevoel van thuis te ervaren (kinderen, natuur, warmte van het eigen huis etc.). *Verbinding* heeft een dubbele betekenis. Enerzijds gaat het om het creëren van verbindingen tussen mensen die elkaar in het dagelijks leven niet vanzelfsprekend ontmoeten, anderzijds gaat het om het leggen van een relatie met de (lokale) media. "Hebben wij verbinding?"

Een tweede uitgangspunt is, dat het uitdagender is om samen aan een product of presentatie te werken en elkaar daarbij te ontmoeten, dan om het idee van ontmoeting voorop te stellen. Want wat als je mensen ontmoet waar je naar je gevoel niet veel mee hebt? Dan wordt het meedoen aan meerdere bijeenkomsten al gauw als een opgave ervaren. Als je aan iets werkt zijn er meer redenen waarom je mee kunt blijven doen, bijvoorbeeld omdat je het geweldig leuk vindt om te schrijven of te koken, of om te leren wat er bij het maken van een film komt kijken. Om die reden zijn er per thema meerdere werkvormen bedacht waar afdelingen uit konden kiezen. Bij *Het gevoel van thuis* kon gekozen worden uit naaien, zingen en koken. Het thema *Verbinding* kende de vormen; schrijven, radio maken en filmen.

Het derde uitgangspunt is dat het niet alleen leuk is om samen iets te maken, maar dat het ook belangrijk kan zijn om wat je gemaakt hebt te presenteren aan een publiek. Een publieke presentatie maakt dat de deelnemers worden uitgedaagd om een kwalitatief goed product te maken en dat ze waardering kunnen oogsten voor wat ze gemaakt hebben. Bovendien kan een publieke presentatie de nodige publiciteit genereren.

Vanuit die gedachte zijn aan de verschillende werkvormen ook producten gekoppeld. Binnen het thema *Het gevoel van thuis* kon gewerkt worden aan:

1. Een gezamenlijk patchwork
2. Een koor dat een uitvoering geeft
3. Een eettafel waarvoor ook buitenstaanders worden uitgenodigd.

Het thema *Verbinding* kon leiden tot de volgende producten:

1. Een rubriek of een pagina in een lokale of regionale krant, of een huis-aan-huis-blad
2. Een serie radio-uitzendingen op de lokale radio
3. Een televisierubriek
4. Een groepsweblog.

Vijf pilots

Uiteindelijk zijn er niet vier maar vijf pilots uitgevoerd. In Overijssel bleken twee afdelingen interesse te hebben in een eettafelproject. Eén

afdeling had zelf het plan een kookproject op te zetten. Door mee te doen aan Bi-ont zag men een kans om dit project te verbreden. Omdat de begeleiding van deze pilot niet al te veel extra inspanning leek te vragen hebben er dus twee eettafelprojecten plaatsgevonden. Naast de twee eettafels hebben er verder een patchworkproject, een filmproject en een krantenproject plaatsgevonden.

Film

Aan Open Studio in Amsterdam is gevraagd om een korte documentaire te maken op basis van impressies uit de pilots. Doel van deze film is om het project in beeld te brengen, bredere bekendheid te geven aan het werk van VluchtelingenWerk en anderen te inspireren om ook met een Bi-ont project aan de slag te gaan. Een DVD van deze film is achter in het 'Kijkboek' opgenomen (zie hieronder).

Kijkboek

De vijf Bi-ont projecten, in Terneuzen, Utrecht, Castricum, Hardenberg en Raalte, zijn op een bijzondere manier verbeeld in een zgn. 'Kijkboek'. De creatieve en kunstzinnige presentatie in het boek is bedoeld om mensen te prikkelen en te inspireren om met een eigen project aan de slag te gaan of om dit financieel mogelijk te maken. Het Kijkboek bevat de DVD met de korte film over het project. Het boek is ontworpen door vormgevingsbureau Ori Ginale uit Krommenie.

Dit werkboek

In dit werkboek wordt eerst nader ingegaan op een aantal begrippen die in het maatschappelijk debat over vluchtelingen een belangrijke rol spelen. Daarna wordt er verslag gedaan van de vijf pilots. Op basis van het verloop van deze pilots worden enkele conclusies getrokken die van belang zijn voor het denken over integratie en participatie en voor de ontwikkeling van nieuwe projecten. In het laatste hoofdstuk worden handreikingen gedaan aan organisaties en groepen die zelf een Bi-ont project willen opzetten.

Het werkboek is zo geschreven dat de verschillende hoofdstukken apart en in aansluiting op elkaar te lezen zijn.

Wie geïnteresseerd is in een uitwerking van de begrippen integratie, participatie en empowerment kan het best hoofdstuk 2 lezen. Lezers die belangstelling hebben voor de ervaringen die opgedaan zijn met de vijf pilots kunnen in hoofdstuk 3 hun hart ophalen. Hoofdstuk 4 is vooral bedoeld voor lezers die willen weten welke conclusies VluchtelingenWerk en BMP naar aanleiding van de pilots trekken op methodisch en inhoudelijk vlak. Lezers die behoefte hebben aan een handleiding voor het organiseren van een eigen Bi-ont project op plaatselijk of regionaal niveau kunnen zich op hoofdstuk 5 concentreren. Het werkboek wordt afgesloten met een nawoord.

2. Integratie, participatie, empowerment en verbinden

Een van de doelstellingen van het Bi-ont project is om bij te dragen aan de verdieping van de begrippen integratie en participatie. Integratie is een actueel maatschappelijk en politiek onderwerp. In de debatten hierover neemt men meestal vanzelfsprekend aan dat iedereen wel weet wat integratie betekent. De laatste jaren is de betekenis van dit begrip echter aanzienlijk veranderd.

In dit hoofdstuk gaan we eerst in op de veranderende inhoud van het begrip integratie, daarna verkennen we het begrip participatie. Vervolgens gaan we in op de betekenis van empowerment. We besluiten met een korte uitwerking van de vraag hoe duurzame bindingen tussen mensen en groepen ontstaan en vertalen die in een aantal uitgangspunten die we in de Bi-ont pilots willen toetsen.

Integratie

Integratie betekent letterlijk: *het maken van of opnemen in een groter geheel*. In het beleid van de overheid wordt met integratie vooral bedoeld: het opnemen van mensen van een niet-Nederlandse afkomst in de structuren van de Nederlandse samenleving. Als beleidsterm is integratie vanaf het begin van de jaren negentig in zwang gekomen. Integratiebeleid richtte zich niet, zoals daarvoor, op

doelgroepen of minderheden, maar op het verhogen van de deelname van mensen van allochtone afkomst aan het onderwijs en de arbeidsmarkt. Het beleid werd minder groepsgericht en richtte zich meer op individuen en groepen die in een achterstandspositie verkeren. Institutionalisering van etnische pluriformiteit, ook wel benoemd als integratie met behoud van de eigen culturele identiteit, werd als beleidsdoelstelling losgelaten, in plaats daarvan werd er uitgegaan van een algemeen beleid dat zich erop richtte om algemene voorzieningen toegankelijk te maken voor iedereen, ongeacht iemands afkomst.⁴

In de loop van de jaren negentig en vooral in het begin van deze eeuw is het integratiebeleid zich meer en meer gaan richten op de mensen die moeten integreren. In beleidsnotities van de rijksoverheid wordt benadrukt dat integratie van twee kanten moet komen. Zowel autochtonen als allochtonen moeten zich inspannen om elkaar te leren kennen en zich aan elkaar aan te passen. In de praktijk heeft de overheid echter nauwelijks

---

⁴Zie o.m. Prof. dr J.W. Duyvendak, dr T. Pels en dr R. Rijkschroeff, Bronnenonderzoek Integratiebeleid, Utrecht, 2004

beleidsinstrumenten om autochtone inwoners tot integreren te bewegen. Voor allochtonen ligt dat anders. Omdat zij in verband met hun verblijfstitel en door hun zwakke inkomenspositie vaak afhankelijk zijn van de overheid kunnen zij tot op zekere hoogte gedwongen worden bepaalde stappen te zetten. Zij moeten bijvoorbeeld verplicht inburgeren en in sommige gevallen wordt bedreigd met inkomenskortingen als ze bepaalde verplichtingen niet nakomen.

De laatste jaren is de aandacht voor het integratiebeleid verschoven van het politieke debat in de Tweede Kamer en de ambtelijke overleggen, naar de media en het publieke debat. Hiermee is het accent nog meer komen te liggen op de verwachting dat mensen van allochtone komaf zich aanpassen aan de Nederlandse cultuur en zich als het ware onzichtbaar maken. Integratie is van een min of meer geaccepteerde beleidsdoelstelling die zich richtte op instituties op het gebied van onderwijs en arbeidsmarkt, een impliciete norm geworden waarmee het gedrag van allochtonen wordt beoordeeld. Hoewel er een aantal aspecten van het integratiebeleid zijn, zoals de verplichting om Nederlands te leren, die door velen als belangrijk worden gezien, is het juist die normatieve kant van het integratiedebat die allochtonen tegen de borst stuit. Het geeft ze het gevoel dat ze, hoezeer ze ook hun best doen, nooit aan de norm kunnen voldoen.

VluchtelingenWerk Nederland is al sinds haar oprichting in 1979 intensief bezig met de ondersteuning van vluchtelingen bij hun integratie in Nederland. In vrijwel alle Nederlandse gemeenten zijn afdelingen van VluchtelingenWerk actief.

In de visie van VluchtelingenWerk Nederland⁵ is integratie een proces dat nooit is afgerond. Het is een proces van verandering van individu en samenleving, waarbij de nadruk ligt op drie aspecten:

1. Integratie moet van twee kanten komen, met als aantekening dat de inspanning van beide kanten niet gelijk is;
2. Integratie heeft een individueel en een collectief karakter;
3. Het integratieproces bestaat uit participatie, communicatie en emancipatie.

Participatie heeft in de visie van VluchtelingenWerk betrekking op deelname aan en toegang tot onderwijs, opleiding, werk, adequate

---

⁵ Deze benadering is eerder verder uitgewerkt in twee beleidsnota's van VluchtelingenWerk:

- "Integratie van vluchtelingen; een tweezijdig proces van participatie, communicatie en emancipatie". Aangenomen door de VerenigingsRaad van VluchtelingenWerk Nederland op 21 juni 2001;
- "Kansen bieden voor eigen verantwoordelijkheid; wegwijzer voor de integratie van vluchtelingen in Nederland", juli 2004, VluchtelingenWerk Nederland.

gezondheidszorg, huisvesting, welzijnsvoorzieningen, sport, recreatie, culturele instellingen en deelname aan besturen van maatschappelijke organisaties, zoals politieke partijen.

Communicatie wil zeggen: het maken van contact met de nieuwe samenleving, waardoor de mogelijkheid ontstaat om ervaringen, kennis en informatie uit te wisselen en om onderlinge verschillen en gemeenschappelijke noemers te ontdekken.

Emancipatie houdt gelijkberechtiging in en de ontwikkeling naar een gelijkwaardige positie.

Foto: Susanne Maaskant

Participatie

Het Bi-ont project richt zich met name op de elementen participatie en communicatie.

Achterliggende gedachte van het Bi-ont project is dat het bij participatie vooral gaat om de mogelijkheden van individuen en groepen om (op

eigen initiatief of daartoe uitgedaagd) hun belangen, maar ook maatschappelijke vraagstukken en ideeën aan de orde te stellen. Daarbij wordt niet uitgegaan van een samenleving als organisch geheel, maar van strevende individuen, groepen en organisaties die doordat zij bepaalde kwesties aan de orde stellen, bijdragen aan (nieuwe) maatschappelijke, politieke en culturele ontwikkelingen en daarmee aan veranderingen in de samenleving. In deze opvatting van participatie zijn zelfrealisatie en zelfsturing belangrijke begrippen. Ieder mens staat voor de opgave om om te gaan met zichzelf en zijn omgeving. Vrijwel niemand wil graag aan de kant staan en zich buiten gesloten voelen. Mensen ontleen hun eigenwaarde vooral aan de activiteiten die zij in relatie tot anderen ondernemen en de waardering die zij krijgen voor de producten die zij maken of de diensten die zij aan anderen leveren. Participatie is meedoen op grond van je eigen talenten en kwaliteiten en culturele achtergronden en in dat meedoen anderen met hun kwaliteiten ontmoeten en met hen samenwerken.

Het bevorderen van participatie betekent in dit verband, het scheppen van mogelijkheden voor mensen om mee te doen aan zelfgekozen verbanden en ontwikkelingen. Het gaat daarbij niet alleen om het deelnemen aan de bestaande structuren van de samenleving, maar ook om het creëren van nieuwe structuren, het formuleren van nieuwe inzichten en het nemen van initiatieven.

Ruimte en bekwaamheid

Om te kunnen deelnemen aan de samenleving zijn ten minste twee voorwaarden van belang:

1. Voldoende participatieruimte, dat wil zeggen voldoende ruimte om vanuit de eigen achtergronden mee te kunnen doen en een herkenbare inbreng te hebben als medewerker, als cliënt, als bezoeker of als vrijwilliger, zonder dat er sprake is van al dan niet zichtbare scheidingslijnen en barrières. Het gaat daarbij zowel om fysieke ruimte, als om de structurele ruimte binnen maatschappelijke organisaties en instellingen. En ook om de bestrijding van discriminatie en uitsluiting van bepaalde groepen.
2. Voldoende participatiebekwaamheid. Hiermee wordt bedoeld op de persoonlijke vaardigheden van mensen en groepen om zich tot anderen te verhouden en hun strevingen niet alleen kenbaar te maken, maar ook, al is het maar ten dele, te kunnen realiseren.

Bi-ont richt zich zowel op het scheppen van participatieruimte voor vluchtelingen en Nederlanders als op het vergroten van hun participatiebekwaamheid.

Empowerment

Bij het vergroten van de participatiebekwaamheid ligt het accent vooral op de mogelijkheden van mensen om zelf sturing te geven aan hun leven. In dat verband is empowerment een belangrijk begrip.

Empowerment betekent het versterken van eigen kracht en het vergroten van geloof in eigen kunnen en heeft belangrijke raakvlakken met emancipatie. In Bi-ont projecten worden de deelnemers uitgedaagd om te laten zien wie ze zijn door op zoek te gaan naar elkaars verhalen en daarbij expliciet in te gaan op de gevoelskant daarvan. *Het gevoel van thuis*, vraagt niet naar de feiten, maar naar de beleving en de gevoelens van mensen. Door elkaar te ontmoeten en samen te werken ontwikkelen mensen meer zicht op zichzelf en op hun kunnen. De projecten dagen de deelnemers uit om te laten zien wat hun vaardigheden zijn en deze verder te ontwikkelen. Daarbij is ook oog voor de verborgen talenten die veel mensen bezitten.

In de Verbindingsprojecten is communicatie een belangrijk aspect. Om te kunnen communiceren is het belangrijk dat je het idee hebt dat je iets te vertellen hebt dat voor de ander interessant of belangrijk is. Op dat punt stukt het vaak tussen Nederlanders en vluchtelingen. Er wordt wel gecommuniceerd, maar er is geen werkelijk gevoel dat de ander er toe doet. Met het Bi-ont project willen VluchtelingenWerk en BMP er toe bijdragen dat Nederlanders en vluchtelingen elkaar werkelijk ontmoeten en echt met elkaar communiceren en dat de uitkomsten van deze ontmoeting niet binnen de eigen kring blijven, maar ook op gevoelsniveau gedeeld worden met bredere kringen in de Nederlandse samenleving.

Ruimte om te verbinden

Bi-ont projecten dragen ook bij aan het scheppen van participatieruimte. In haar advies *Niet langer met de ruggen naar elkaar*, constateert de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO) dat er, als het gaat om het bevorderen van verbinden, een aantal niet (geheel) juiste aannames worden gehanteerd.

Eén onjuiste aanname die aan tal van beleidsmaatregelen en projecten ten grondslag ligt, is dat verbinden een vrije keuze is. Daarmee wordt gesuggereerd dat mensen die zich niet met anderen verbinden dat domweg niet willen, zonder dat de vraag wordt gesteld of ze hiertoe wel in staat en vooral ook, in de gelegenheid, zijn.

Een tweede verkeerde aanname is dat ruimtelijke spreiding vanzelf tot gemengde sociale netwerken leidt. Dat is zeker niet het geval. Om tot gemengde netwerken te komen is het belangrijk dat mensen dingen gemeenschappelijk hebben, elkaar echt leren kennen en het gevoel hebben dat ze de ander in zekere mate kunnen vertrouwen.

Als derde onjuiste aanname noemt de RMO de veronderstelling dat incidentele ontmoetingen tussen allochtonen en autochtonen vanzelf tot wederzijds begrip en sympathie leiden. Onderzoek toont echter aan dat incidentele ontmoetingen die georganiseerd zijn rondom etnische verschillen vooroordelen eerder bevestigen dan teniet doen.

Het is volgens de RMO daarom effectiever projecten op duurzame wijze en rond etniciteit-overstijgende thema's te organiseren. Het accent dient daarbij niet te liggen op etnische verschillen, maar op zaken die mensen belangrijk, nuttig of gewoon leuk vinden.

Inhoudelijke uitgangspunten

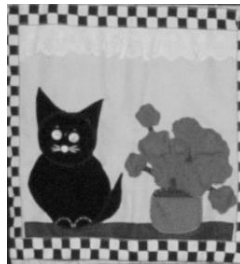
Op grond van het eigen denken over de begrippen integratie en participatie, de aanbevelingen van de RMO en op basis van jarenlange ervaring met projecten in de multiculturele samenleving hebben VluchtelingenWerk Nederland en BMP een aantal uitgangspunten voor Bi-ont pilots geformuleerd die zij graag in de praktijk willen toetsen. Deze uitgangspunten zijn:

1. Ontmoetingen ontstaan meestal niet vanzelf. Daarvoor zijn initiatieven, programma's en structuren nodig. Nieuwe initiatieven kunnen de basis vormen voor vervolgstappen.
2. Het vertellen van verhalen is een belangrijk middel om gevoelens te uiten, stereotypen te doorbaken en nieuwe richtingen te ontdekken.
3. Vriendschappen kun je niet afdwingen. Maar door samen aan een product te werken, ontstaat er wel ruimte om elkaar diepgaander te leren kennen. Bovendien creëert het werken aan een film, of een buffet min of meer gelijkwaardige relaties tussen de mensen die meedoen.

4. Door mensen aan te spreken op hun talenten en ze de gelegenheid te bieden iets te maken waar ze trots op kunnen zijn, groeit hun gevoel van eigenwaarde en zijn ze beter in staat om sturing te geven aan hun leven.
5. Het werken met enkelvoudig samengestelde groepen leidt vaak tot bevestiging van bestaande vooroordelen en bestaande sociale patronen. In groepen met een gemengde samenstelling worden mensen uitgenodigd om op een andere manier naar elkaar, zichzelf en de ander te kijken.

6. Binding is een gevolg van langduriger contact. Bij binding is er sprake van een gevoelsband tussen mensen. Het ontwikkelen van banden met een ander is een proces van vrije keuze.

In de volgende twee hoofdstukken worden deze uitgangspunten in de praktijk getoetst. Hoofdstuk 3 geeft een beschrijving van het verloop van de vijf pilots en de keuzes die daarbij gemaakt zijn. In hoofdstuk 4 wordt in meer concluderende zin gekeken of de verschillende uitgangspunten van het Bi-ont project in de praktijk hebben bijgedragen aan het ontstaan van duurzame verbindingen tussen vluchtelingen en Nederlanders.

3. Het verloop van de pilots

Het Bi-ont project kent vijf lokale pilots. Twee pilots rond het thema *Verbindingen* drie rond *het gevoel van thuis*. De pilots zijn uitgevoerd in vijf gemeenten, verspreid over het land: Castricum, Raalte, Hardenberg, Utrecht en Terneuzen. In dit hoofdstuk beschrijven we het verloop van de pilots. We baseren ons daarbij op de start- en voortgangsgesprekken met de projectleiders, de schriftelijke verslagen van de pilots, de afzonderlijke evaluatiegesprekken met projectleiders, docenten en deelnemers en een gezamenlijke bijeenkomst voor projectleiders, docenten en deelnemers die in maart 2008 in Utrecht heeft plaatsgevonden. Per paragraaf geven we kort de opzet van de betreffende pilot weer. Vervolgens beschrijven we het verloop van de pilot, de totstandkoming van het product en de slotpresentatie. De beschrijving wordt afgesloten met een korte nabeschuiving waarin enkele leerpunten worden besproken. In hoofdstuk 4 trekken we enkele meer algemene conclusies op basis van de pilots.

Opzet van de pilots

Doel van de pilots is om na te gaan of het werken met creatieve programma's in combinatie met een thema een succesvolle aanpak is om ontmoeting en binding tussen vluchtelingen en Nederlanders te

bevorderen. Daarnaast dienen de pilots om na te gaan hoe plaatselijke afdelingen van VluchtelingenWerk het uitvoeren van een dergelijk project ervaren en of deze aanpak geschikt is om ook in andere gemeenten uit te voeren. Van te voren zijn de volgende methodische uitgangspunten voor de pilots geformuleerd:

- Er wordt gewerkt met groepen van minimaal acht tot maximaal dertig deelnemers, afhankelijk van de gekozen werkwijze. De helft van de deelnemers is Nederlander, de andere helft vluchteling. De vluchtelingen komen uit verschillende landen. De groepen staan open voor alle leeftijden;
- Ter plekke is een projectleider aanwezig die verantwoordelijk is voor het werven van de deelnemers, het aantrekken van een docent, het betrekken houden van de deelnemers, het organiseren van een slotpresentatie en het opstellen van een kort verslag;
- Er wordt van te voren gekozen op welk thema en welk soort product de pilot zich richt;
- De docent is verantwoordelijk voor het tot stand komen van de producten, maar heeft ook oog voor het groepsproces;
- De afdeling die de pilot organiseert, krijgt via het Landelijk Bureau van VluchtelingenWerk een premie van 4.000 tot 6.000 euro;

- De stichting BMP is betrokken bij de keuze welke afdelingen een pilot kunnen starten en bij de programmaontwikkeling. Voorts kunnen de projectleiders BMP direct raadplegen wanneer zij behoefte hebben aan ruggespraak of in geval van problemen.

Voor de uitvoering van de pilots is in de eerste plaats gezocht naar enthousiaste afdelingen. Deze zoektocht leverde vijf kandidaatafdelingen op. Per afdeling is gekeken of:

- Er een geschikte projectleider aanwezig was die in staat was een programma voor de pilot te ontwikkelen;
- De afdeling over een plaatselijk netwerk van personen en organisaties beschikte;
- De projectleider eventueel op ondersteuning van vrijwilligers kon rekenen.

Daarnaast is gekeken of er met de plannen van de afdelingen een voldoende spreiding over de thema's en werkvormen van het Bi-ont project zou zijn.

Alle vijf de afdelingen waren enthousiast en voldeden aan de gestelde criteria. Op verzoek van de regiomanager van Overijssel is gekeken of het mogelijk was om zowel in Raalte als in Hardenberg een eettafel uit te voeren. Omdat de opzet van de twee eettafels verschilde en er financiële ruimte was voor een vijfde pilot, is er besloten beide "aanvragen" te honoreren.

3.1 Patchwork Castricum

Projectleider in jury

De werkbegeleider van de afdeling IJmond-Noord nam deel aan de stuurgroep die de voorstellen voor bindings- en ontmoetingsprojecten van de verschillende bureaus moest beoordelen. Zij toonde zich vanaf het begin enthousiast over het BMP plan en wilde graag dat haar afdeling voor een pilot in aanmerking zou komen. Na overleg met de directeur van de stichting VluchtelingenWerk Noordwestholland is de afdeling aangemeld als kandidaat en kon de werkbegeleider als projectleider aan de slag.

In de eerste bespreking gaf zij aan het liefst iets te willen doen met naaien. Een inventarisatie onder vluchtelingen in Castricum in maart 2007 leerde dat vooral de vrouwen grote behoefte hebben aan contact met Nederlandse vrouwen. Zij voelen zich dikwijls geïsoleerd. Hun wens was: naaien met vluchtelingvrouwen en Nederlandse vrouwen om elkaar op die manier te leren kennen, Nederlands te spreken en te leren hoe Nederlanders denken, hun kinderen opvoeden en dergelijke. Een pilot die het maken van een patchwork tot doel had, kwam dus als een geschenk uit de hemel.

Lapjes op maat

In het eerste gesprek met de projectleider ontstond al gauw een beeld van het patchwork. Duidelijk werd dat het handig zou zijn als er van te voren stof

zou worden uitgezocht waaruit een vast formaat lapjes zou worden geknipt om te bewerken. Ook werd er gesproken over de mogelijkheid om vrouwen die niet tot de vaste groep zouden behoren een lapje mee naar huis te geven en dit op een bepaald moment in te laten leveren. De projectleider had al enkele mensen op het oog die haar konden steunen. Een fotografe die het leuk vond om vrijwillig mee te werken en een journaliste die de vrouwen zou kunnen interviewen. Een vakdocent om de groep bij het patchwork te begeleiden kende ze nog niet. Aan het einde van het gesprek vertrok ze, met een aantal suggesties waar ze een docent zou kunnen vinden, opgewekt naar huis.

In een tweede gesprek met BMP werd het programma voor het maken van het patchwork verder uitgewerkt. Er werd gekozen voor zeven bijeenkomsten op de dinsdagavond en een aparte onthulling van het patchwork in een bibliotheek of in het gemeentehuis. De eerste bijeenkomst zou in het teken staan van kennismaking met elkaar: vertellen wie je bent, hoe lang je in Castricum woont en wat er bij je opkomt als je denkt aan *Het gevoel van thuis*. Tijdens die bijeenkomst konden de deelnemers ook kennismaken met de docent en het materiaal. De volgende bijeenkomsten zou er afwisselend worden genaaid en gepraat over vragen als: waar ben je opgegroeid? Hoe was dat? Wat deed je? Wat was belangrijk voor je? Maar ook de vraag in hoeverre Castricum een thuis is. Naarmate de lapjes vorderden zouden de vrouwen

worden uitgenodigd om te vertellen waarom ze nu juist dit bepaalde lapje hadden gemaakt.

Voor de artistieke begeleiding zijn twee vrouwen gevonden die al jaren samen werken bij het begeleiden van kunstprojecten met gemengde groepen. De een is kunstenares, de ander heeft vooral organisatorische talenten. Deze docenten zorgden ook voor het materiaal. Op basis van de foto's en interviews die zouden worden gemaakt, zou er een herinneringsboekje voor de vrouwen worden gemaakt. De foto's en teksten zouden ook bij de slotpresentatie op grote panelen worden afgedrukt. Nog voor de start van de bijeenkomsten zijn er afspraken gemaakt met Dagblad Kennemerland voor het plaatsen van een vooraankondiging van het project en een tweetal artikelen over het verloop ervan.

Actief gebruik netwerken

Voor de werving van de deelnemers heeft de projectleider gebruik gemaakt van haar contacten bij het toen nog bestaande netwerk Castricum Ontmoet. Een initiatief van de kerken en VluchtelingenWerk, waarbij Nederlanders en vluchtelingen één keer per kwartaal samenkwamen voor een lunch of een picknick of iets dergelijks. Daarnaast heeft ze tijdens een voorlichtingsdag van het Gilde over het project verteld en heeft ze vrijwilligers van VluchtelingenWerk gevraagd om hun cliënten over het initiatief te vertellen. Ten slotte heeft de projectleider enkele persoonlijke

vriendinnen en kennissen gevraagd om mee te doen. Door deze manier van werven waren er binnen de kortste keren voldoende deelnemers.

Foto: Sanne Kabalt

De tuin van Kapitein Rommel

De bijeenkomsten werden gehouden in 'De tuin van Kapitein Rommel', een locatie vlak bij het station in Castricum met in de tuin een sfeervol huis dat geschikt is als ontmoetingsruimte. De eerste bijeenkomst waren er zestien vrouwen aanwezig. Met name de vluchtelingvrouwen namen vriendinnen en een enkele keer hun dochter, mee. Hierdoor groeide de groep tot 22 deelnemers. De projectleider belde de vluchtelingvrouwen voor elke bijeenkomst even op om een plannetje te bespreken en te horen of ze zouden komen. Wie er om 20.00 uur niet was, kon ook een telefoontje verwachten. Dit werkte goed. Een vrouw had het adres de eerste keer niet kunnen vinden en was weer naar huis gegaan. Sommigen waren het

vergeten of dachten dat ze niet meer konden komen omdat het al laat was. Een vrouw was haar lapje kwijtgeraakt en daardoor zo overstuur dat ze niet naar de laatste bijeenkomst durfde. Door de telefoontjes kwam de projectleider er achter wat er speelde en kon ze de vrouwen geruststellen. Ook is ze een aantal malen bij alle deelnemers aan de deur geweest, bijvoorbeeld om een brief af te geven. Hierdoor was ze er zeker van dat de informatie, bijvoorbeeld over de documentairemakers die langs zouden komen, goed overkwam.

Direct beginnen met naaien

Tijdens de eerste bijeenkomst is de groep, in afwijking van het eerder gemaakte programma, meteen begonnen met naaien. Dat was op advies van de twee docenten die de ervaring hadden dat eerst praten niet altijd goed werkt. De vrouwen gingen meteen enthousiast aan de slag. De docente had drie voorbeeldlapjes gemaakt die de vrouwen een indruk gaven wat er van ze verwacht werd. Er werd niet alleen met stof en garen gewerkt, maar de vrouwen werden ook uitgenodigd om kleine voorwerpen die voor hen *Het gevoel van thuis* symboliseerden in hun lapje op te nemen. De meeste vrouwen maakten meerdere lapjes. Dit leidde uiteindelijk tot een heel kleurrijk patchwork waarin verschillende soorten stof, maar ook schelpen, foto's, barbiepoppen en andere voorwerpen zijn verwerkt. Een vrouw maakte een glanzende Afghaanse feestjurk in het klein en naaide die op haar lapje. "Bij een feest voel ik me

thuis, ik vind dat er in Castricum te weinig feesten zijn". Deze uitspraak was aanleiding om haar te betrekken bij het organiseren van een multicultureel feest in Castricum. Het maken van het patchwork verliep eigenlijk van een leien dakje. Er zijn geen lapjes meer uitgedeeld aan andere vrouwen. De groep maakte met elkaar meer dan genoeg materiaal.

Het gevoel van thuis?

Omdat de vrouwen direct waren begonnen met naaien, was het even zoeken op welke manier het gesprek over *Het gevoel van thuis* het best gevoerd kon worden. De projectleider heeft het thema tweemaal bewust aan de orde gesteld. De eerste keer had ze de groep over twee tafels verdeeld. Bedoeling was dat er werd genaaid en gepraat. Deze opstelling voelde geforceerd aan. Niet iedereen kon elkaar goed verstaan en doordat de vrouwen tegelijk aan het naaien waren, kon de gespreksleider moeilijk contact met ze krijgen. De tweede keer heeft ze er, in overleg met BMP, voor gekozen om de groep in tweetallen te verdelen. Iedereen moest iemand kiezen die ze nog niet kende. Er werd niet genaaid, alleen gepraat. Deze keer werd er heel openhartig gesproken. Tijdens de laatste bijeenkomst hebben de vrouwen aan een medewerker van BMP aan de hand van het lapje dat ze hadden gemaakt, verteld wat voor hen *Het gevoel van thuis* betekent. Dit leverde een heel palet aan beelden op. Een vrouw uit Armenië had de Bijbel met daaromheen een aantal stralen gemaakt.

Voor haar is godsdienst een houvast. Ze is erg blij dat ze zondags naar de Armeense kerk kan, ergens in het midden van het land. Een Nederlandse vrouw had uitgebeeld hoe ze vanuit Friesland uiteindelijk in Castricum terecht was gekomen. Op haar lapje stond onder meer de Afsluitdijk, maar ook het strand van Castricum. De meeste vrouwen zeiden dat ze zich in Castricum thuis voelden, zeker nu ze door het patchworkproject meer mensen hadden leren kennen. De vluchtelingvrouwen denken heel vaak aan hun thuisland en de plaats waar ze zijn opgegroeid, maar ze zijn ook vastbesloten om van Castricum hun thuis te maken. "Ik woon nu hier, nu is dit mijn thuis."

Mooi plekje in gemeentehuis

Op vrijdag 6 juli 2007 onthulde de burgemeester van Castricum mevrouw Emmens-Knol het patchwork in het gemeentehuis. Zij was gedurende het project al een keer bij de vrouwen langs geweest en had uitgebreid met ze gesproken. De toch ruime hal van het gemeentehuis stond stampvol mensen. Er was een Afrikaanse djembé band, de panelen met foto's en teksten over de deelnemers en over het project stonden opgesteld en er werden verschillende toespraken gehouden. De projectleider vertelde over het ontstaan van het project, over de bijzondere sfeer tijdens de bijeenkomsten en toonde zich reuze trots op het resultaat. Ook twee van de deelnemers overwonnen hun schroom en hielden een korte toespraak.

Foto: Ronald Goedheer

Daarna was het de beurt aan de burgemeester die, nadat ze verteld had hoe belangrijk dit soort projecten zijn voor de integratie van vluchtelingen, samen met een aantal aanwezige kinderen de lap wegtrok die het patchwork aan het oog onttrok. Het "ah" en "oh" was niet van de lucht en de vrouwen kregen een daverend applaus. Het patchwork bleek

een echt kunstwerk geworden, waarvan ieder lapje een diepere betekenis heeft.

Voor de vrouwen was de presentatie de kroon op hun werk. Er was veel publieke belangstelling, er waren veel complimentjes, er waren lekkere hapjes en er was een bijzonder feestelijke sfeer. Dit alles leidde tot het gevoel: "Dit kunnen wij!".

Projectleider en docenten

De projectleider is voortvarend van start gegaan met de uitvoering van de pilot. Haar enthousiasme werkte beslist aanstekelijk. Het is opvallend hoe vlot de werving van deelnemers is verlopen en hoeveel mensen hun medewerking aan het geheel hebben verleend. Gedurende de uitvoering heeft ze regelmatig overlegd met BMP, met name over het vraagstuk hoe er een goede verhouding kon worden gevonden tussen werken aan het patchwork en praten over *Het gevoel van thuis*. De projectleider en de docenten konden het goed met elkaar vinden. Tijdens de bijeenkomsten verliep de samenwerking heel soepel. Doordat er twee docenten waren, kon de projectleider haar rol als vertrouwenspersoon binnen de groep goed vervullen. Ze lette op of vrouwen niet te stilltjes bleven en of iedereen zich wel op zijn gemak voelde. Toen enkele Nederlandse vrouwen aangaven dat ze het moeilijk vonden als de vluchtelingvrouwen met elkaar in hun eigen taal spraken, heeft ze er op een vriendelijke manier voor gezorgd dat er weer Nederlands werd

gesproken. Ook lette ze erop dat de vrouwen niet elke keer op dezelfde plek aan tafel gingen zitten, maar met elkaar mengden.

In de voorbereiding van de bijeenkomsten was het voor de projectleider en docenten soms zoeken om op één lijn te komen. De docenten hadden een houding van: als het maar gezellig is, dan komen de gesprekken vanzelf wel, terwijl de projectleider meer inhoudelijke gesprekken wilde over het thema, zodat de vrouwen elkaar echt beter konden leren kennen.

Zowel de projectleider als de docenten hebben veel tijd in het project gestoken. De projectleider om iedereen betrokken te houden en de uitgebreide aandacht van de media en andere belangstellenden in goede banen te leiden, de docenten om het uiteindelijke patchwork in elkaar te zetten en helemaal af te maken. Deze extra inzet van beide kanten heeft nadrukkelijk bijgedragen aan het succes van het project.

Ontspannen sfeer

De deelnemers hebben het meedoen aan het project als heel positief ervaren. Het feit dat enkele vrouwen elkaar al kenden droeg ertoe bij dat de sfeer al snel vertrouwd was. Het was hartverwarmend om te zien dat vrouwen die aanvankelijk niets durfden te zeggen omdat ze zich voor hun Nederlands schaamden, later volop aan het woord waren en zelfs een toespraak hielden. Af en toe kreeg de groep bezoek. Soms namen

vrouwen hun kinderen mee, of een vriendin. De burgemeester kwam op bezoek, de fotografe kwam drie keer, er kwamen verschillende journalisten langs en ook de filmers van Open Studio die een impressie van het Bi-ont project maakten, kwamen regelmatig over de vloer. Soms werd al die extra aandacht als storend ervaren. Het belemmerde de vrouwen in hun gesprek met elkaar. Aan de andere kant was al die extra aandacht natuurlijk ook wel prettig. Het droeg bij aan het gevoel van eigenwaarde van de deelnemers. Ze hadden hierdoor het idee mee te doen aan een succesproject en als mens gehoord en gezien te worden.

De vrouwen geven aan dat ze door mee te doen aan de pilot bestaande contacten hebben kunnen verstevigen en veel nieuwe contacten hebben kunnen leggen. Enkele vrouwen die samen naar De tuin van Kapitein Rommel reisden, zijn elkaar na afloop van het project blijven zien. Vrouwen die elkaar niet kenden, blijken vrijwel burens te zijn. Een vluchtelingenvrouw leent nu boeken van haar Nederlandse buurvrouw. Als de deelnemers elkaar nu tegenkomen in het dorp, stoppen ze om een praatje te maken. Voor de vluchtelingvrouwen is het meedoen aan het project een belangrijke steun in de rug geweest om in het vervolg zelf contacten met Nederlanders te leggen.

Veel publiciteit

Zoals hiervoor al duidelijk werd, was er bijzonder veel belangstelling van de pers. In totaal zijn er

zeven artikelen in verschillende lokale en regionale kranten verschenen, meestal met foto. In het begin ging het initiatief hiertoe van de projectleider uit. Later ging het meer vanzelf. De gemeente heeft bijvoorbeeld twee maal een foto van de onthulling met bijschrift in de lokale krant geplaatst. Door de vele artikelen wisten veel Castricumers van het project. De reacties waren erg positief. De publiciteit heeft zeker bijgedragen dat er meer aandacht is voor de positie van vluchtelingen en hun behoefte om mee te doen aan de samenleving in Castricum.

Op tijd stoppen

Na afloop van het project heeft er, op initiatief van de docenten nog een picknick plaatsgevonden voor vrouwen die niet met vakantie gingen. Hoewel verschillende vrouwen hadden gezegd dat ze zouden komen, viel de opkomst toch tegen. Uiteindelijk werd het nog wel gezellig en bleken er drie nieuwe vluchtelingengezinnen aanwezig te zijn, maar door het ontbreken van de vluchtelingvrouwen uit de vaste groep, hebben de deelnemers aan deze gebeurtenis toch een beetje een kater overgehouden. Achteraf gezien had de groep gewoon na de onthulling moeten stoppen. Ondanks dit gegeven wil de meerderheid van de vrouwen doorgaan. Na een pauze wil men met een nieuw project starten dat ook weer bestaat uit een combinatie van iets doen en een thema. Gedacht wordt aan het organiseren van een eettafel. Het plan hiervoor, waarvoor ook weer nieuwe vrouwen

worden uitgenodigd, ligt inmiddels klaar. Het wachten is op toekenning van de gevraagde subsidie.

Nabeschuiving

De pilot in Castricum is vrijwel geheel volgens plan verlopen. Er is een leuke hechte groep ontstaan van Nederlandse en vluchtelingvrouwen, er is een prachtig product gemaakt en de vrouwen die meededen, voelen zich gesterkt in het onderhouden van bestaande contacten en het aangaan van nieuwe. Alleen het uitzetten van lapjes in een bredere kring heeft niet plaatsgevonden. Daarentegen heeft het project veel meer publiciteit gegenereerd dan van tevoren was ingeschat. Zoveel zelfs dat al die aandacht, in combinatie met de filmers van Open Studio eigenlijk wat te veel werd. Voor de projectleiding was het vinden van een balans tussen sturen en loslaten soms een moeilijke opgave. "Helemaal loslaten is wel gezellig, maar dan wordt niet echt over het thema gepraat. Sturen lijkt geforceerd, maar levert wel wat op". Gedurende het project is het toch gelukt het noodzakelijke evenwicht te vinden. Mensen die zelf een patchworkproject willen starten wordt aangeraden om het "pitten", dat is het naaien van de lapjes op het onderzoek, niet door de groep te laten doen. Dit is een vak apart. Als je het niet goed doet komen de lapjes al gauw scheef te zitten en is het eindresultaat minder mooi.

3.2 Eettafel Raalte

Ontvangst van het idee

Vanuit de afdeling Overijssel van VluchtelingenWerk werden twee afdelingen aangedragen waar men een Bi-ont pilot wilde doen. In Raalte vond een eerste gesprek plaats met de coördinator, een medewerkster en een stagiaire van VluchtelingenWerk. Zij zeiden meteen dat ze heel graag het eettafelproject wilden uitvoeren en dat ze dit bij voorkeur uitsluitend met vrouwen wilden doen, omdat er in Raalte veel eenoudergezinnen zijn - alleenstaande vluchtelingvrouwen met kinderen-, die vaak weinig contacten hebben. Bovendien vormt de bevolking van Raalte, zoals vaker op het platteland, een enigszins gesloten gemeenschap. Nieuwkomers moeten moeite doen om 'er tussen' te komen. Onbekendheid met elkaars achtergronden en leven en de gewoonte om 'eerst eens de kat uit de boom te kijken', spelen daarbij een rol. Een intercultureel kookproject leek VluchtelingenWerk Raalte een uitgelezen manier om op een ongedwongen wijze de contacten tussen vluchtelingvrouwen en Nederlandse vrouwen te bevorderen.

Een andere reden waarom VluchtelingenWerk Raalte graag met dit project aan de slag wilde, was dat de afdeling graag het stuur wilde omgooien en zich meer op inburgering en integratie wilde gaan richten. De pilot bood niet alleen de mogelijk om

ervaring op te doen met het opzetten en uitvoeren van interculturele activiteiten, maar ook een kans om veel mensen te betrekken. En last but not least: de pilot bood mogelijkheden om positieve PR te genereren.

De opzet voor de Raalter eettafel is in de zomer van 2007 gemaakt. Het project is in het najaar, na de islamitische vastenmaand Ramadan, van start gegaan. Ter voorbereiding werd een werkgroep gevormd, waar naast mensen van VluchtelingenWerk ook een medewerker van Humanitas en de kookdocent aan deelnamen. De docent werd geworven via het netwerk van de vrijwilligers van VluchtelingenWerk. Zij is lerares op het plaatselijke ROC en was vanaf het begin enthousiast over het plan. Ze is nauw betrokken geweest bij de opzet van het programma. Bij de uitvoering van het project heeft ze loyaal haar netwerk aangeboord. Dit heeft er ondermeer in geresulteerd dat het ROC een leslokaal en ontmoetingsruimte ter beschikking stelde.

Met de uitvoering van de Bi-ont pilot wilde de werkgroep:

- De deelnemers uitdagen om *Het gevoel van Thuis* met elkaar te delen;
- Ertoe bijdragen dat 'nieuwe' Nederlanders en 'oude' (autochtone) Nederlanders ontdekken dat er gemeenschappelijke gevoelens en emoties zijn en daardoor het wederzijds begrip bevorderen;

- De participatie van vluchtelingen in de Raalter samenleving bevorderen en de persoonlijke netwerken verbreden;
- De deelnemers laten ervaren dat samenwerking belangrijk is en je meer mogelijkheden geeft;
- Dat vluchtelingen zich als persoon meer erkend zouden voelen in wie ze zijn en wat ze kunnen maken, dat ze (weer, of meer) trots konden zijn op zichzelf.

Foto: Susanne Maaskant

De werkgroepgroep koppelde hier het volgende motto aan:

Samen koken = samen eten = samen leven, dat is "Het gevoel, de geur, de gerechten, de kleur van Thuis!".

Koken op de fornuizen van het ROC

Het programma dat de groep maakte, bestond uit zeven kookbijeekomsten en een grote feestelijke slotbijeekomst. De bijeenkomsten vonden plaats op dinsdagavond in de leskeuken en ontmoetingsruimte van het ROC Landstede. Ze duurden tweeënehalf uur. De zeven kookavonden kregen elk een eigen thema, zoals:

- Een belangrijke levensfase (geboorte, eerste menstruatie, feesten);
- De keuken van thuis: hoe werd er thuis gekookt (op hout, kolen, stenen, koemest, gas);
- Religieuze- en andere feesten (regenfeest, voorouderfeest, nieuwjaar, oogstfeest);
- Koken: van wie leerde je koken (hoe oud was je toen, wat moest/mocht je doen).

Het samen koken en elkaars gerechten leren kennen werd aangewend als een manier om met elkaar in gesprek te komen over het thema van de avond. De slotavond werd op 11 december gepland. Deze avond zou geheel in het teken van *Het gevoel van thuis* staan. Voor de maaltijd zouden zo'n zestig mensen worden uitgenodigd: familieleden van de deelnemers, lokale politici, vertegenwoordigers van Raalter organisaties, vriendinnen van de kooksters en de lokale pers.

Reservelijst

De werving van autochtone vrouwen gebeurde via een artikel in de plaatselijke krant, uitnodigingen

aan de vrouwenorganisatie, kerken en via de eigen kanalen van VluchtelingenWerk en Humanitas. Ook de lokale radio en televisie besteedden aandacht aan het project. De vluchtelingvrouwen zijn persoonlijk benaderd. Er is gestreefd naar maximaal twee personen uit eenzelfde land van herkomst, dus een zo gemengd mogelijke groep. De motieven om mee te doen waren verschillend. De vluchtelingvrouwen wilden graag andere mensen ontmoeten en lieten merken het leuk te vinden om samen iets te gaan doen. Koken werd door hen als een laagdrempelige activiteit ervaren. De Nederlandse vrouwen wilden graag meer te weten komen over de achtergronden van vluchtelingvrouwen en ze de kans bieden om “er bij te horen”. Ook nieuwsgierigheid naar de andere keukens speelde bij hen een rol. Een van de Nederlandse vrouwen zei van te voren dat ze van zichzelf wist dat ze allerlei vooroordelen had en dat ze nu zelf wel eens wilde ervaren of die indrukken klopten.

Ter introductie werd er voor de vluchtelingvrouwen een informatiebijeenkomst georganiseerd waar ze zich definitief konden opgeven en waar ze duidelijk te horen kregen wat er van hen verwacht werd. Ook werden daar afspraken gemaakt over zaken als: wat doe je bij ziekte of verhindering; gezamenlijk reizen, etc.. De vrouwen die meededen kwamen niet alleen uit Raalte maar ook uit een aantal omliggende dorpen. Bij de start van het project waren er achttien deelneemsters, negen

Nederlandse vrouwen en negen vrouwen met een vluchtelingen achtergrond. Er waren zelfs zoveel aanmeldingen dat een aantal deelnemers op een reservelijst is geplaatst.

Koken en zingen

De eerste vier bijeenkomsten hebben de vrouwen in tweetallen met elkaar gekookt en gegeten om de groep en elkaar beter te leren kennen. Iedere bijeenkomst startte met koffie en thee. Per keer was daar een kleine traktatie bij van twee deelnemers (een vluchteling en een Nederlander). Daarna werd er besproken wat er die avond gekookt zou worden. Daar waren van te voren al afspraken over gemaakt, zodat de ingrediënten ingekocht of meegebracht konden worden. De recepten werden door de docent en door de deelnemers zelf aangeleverd. De docent deed samen met de leden van het werkgroepje de inkopen en zorgde dat de recepten uitgeprint klaarlagen. Ook leidde zij het thema van de avond in.

Samen werd de tijd afgesproken waarop het eten op tafel moest staan. Er werd gekookt in een leslokaal met twaalf fornuizen. Tussen de fornuizen was het een drukte van belang. Er werd veel bij elkaar geïnformeerd, geproefd/gekeurd en prima samengewerkt.

Een van de vrijwilligers van VluchtelingenWerk had speciaal voor het kookproject een stapellied gemaakt dat iedere bijeenkomst gezongen werd en waar telkens een couplet aan werd toegevoegd.

In het lied, dat gaat op de wijs van "En ik ben met Catootje naar de botermarkt gegaan" komt ook de kat uit de boom kijkende Raaltenaar aan het woord:

"En we nodigen uit een Raaltenaar, een Raaltenaar bij ons

'k zal ies kiek'n, 'k zal ies kiek'n zegt de Raaltenaar (2x)

Hollands leren, integreren zegt de minister (2x)

Eerst papieren, formulieren, zegt de ambtenaar (2x)

Allemaal blijven, wonen, werken, welkom in dit land (2x)

Lekker eten en een weten: hier voel ik me thuis (2x)

't is zo'n vertrouwde geur

Mijn leven krijgt weer kleur

Iedereen die hoort erbij (3x)."

Er werd twee aan twee gekookt. Een vluchteling met een Nederlander in telkens wisselende koppels. De gerechten waren soms Nederlands soms Irakees, Afghaans, Russisch, of Somalisch, en soms gemixt.

Tijdens het koken werd er veel gesproken en informatie uitgewisseld. De sfeer in de groep was uitstekend. Koken schept echt een band. Iedereen kan koken (en vluchtelingvrouwen vaak een stuk beter dan Nederlandse bleek tijdens de pilot) en daardoor is er altijd iets te bespreken.

Het was ook leuk dat er nooit een gerecht mislukte. Altijd was daar (vaak ongemerkt) de docent als redder die de deelnemers het gevoel gaf dat het super ging. Soms waren er wel eens kleine communicatieproblemen. Het was in het begin even

wennen dat niet alle deelnemers goed konden lezen. Maar ook daarvoor werd, door het werken in tweetallen, een oplossing gevonden.

Doordat de tijd om het eten op te eten vaak kort was, was niet altijd even veel tijd om het thema van die avond verder uit te diepen. Bovendien had de docent haar handen vol met het in goede banen leiden van het koken en het opruimen. De keuken moest tenslotte ook weer netjes zijn voor de volgende dag. Om te zorgen dat *Het gevoel van thuis* toch ook in de gehele groep aan bod kwam, is er één avond niet gekookt. Iedereen kookte thuis iets of bracht iets mee waarover men wilde praten: een voorwerp uit de eigen keuken, een recept, kruiden. Dit was een uitstekende afspraak. De vrouwen hebben de hele avond diepgaand met elkaar gesproken en alle vragen aan elkaar kwijt gekund. Daarbij kwamen allerlei onderwerpen die op de een of andere manier te maken hadden met koken en *Het gevoel van thuis*, op tafel: herinneringen van vroeger uit Irak en Rusland, tot nu in Raalte. Van wat het bijvoorbeeld betekent om hier in Nederland oud te worden en hoe het zou zijn geweest als je, zoals je voorouders, oud zou zijn geworden in je vaderland, tot de vraag tot wat je verder met je leven wilt.

Verschillende gasten

De vijfde, zesde en zevende bijeenkomst zijn er telkens acht verschillende gasten uitgenodigd om mee te koken én te eten. De gasten waren zowel

vluchtelingen als Nederlanders. Vriendinnen, politici en mensen die op de reservelijst stonden. Het bleek dat de gasten het als een eer beschouwden om aan het project te mogen deelnemen. Vluchtelingen die niet waren uitgenodigd vroegen zich af waarom zij niet mee mochten doen.

Foto: Susanne Maaskant

De slotavond was een succes. De aula van het ROC zat vol met gasten. Voor deze feestavond waren er ook mannen uitgenodigd. De coördinator van VluchtelingenWerk Raalte, de docent en een wethouder spraken de aanwezigen toe. In de zaal zaten zoals beoogd, familieleden, vrienden, raadsleden, nog een tweede wethouder en mensen van verschillende organisaties. Er stonden vier buffetten met de meest prachtige gerechten opgesteld die allen van te voren waren klaargemaakt. Leerlingen van het ROC verzorgden de

bediening. Er waren veertien eettafels. Na een bepaald gerecht werd iedereen opgeroepen om aan een andere tafel te gaan zitten en weer andere mensen te ontmoeten. De aanwezigen zongen met elkaar het lied, de lokale televisie maakte een rapportage die een week lang is uitgezonden en er stond een groot artikel in de krant waarin lovend over de pilot werd gesproken.

Weinig afhakers

Gedurende de pilot hebben twee Nederlandse vrouwen moeten afhaken wegens ziekte. De overige vrouwen zijn enthousiast blijven komen. Het feit dat sommige vrouwen met elkaar mee konden reizen droeg hiertoe zeker bij. Maar ook de sfeer in de groep was erg belangrijk. Je kon merken dat sommige vluchtelingvrouwen gewend zijn om in een vrouwenwereld te leven. Wanneer ze met vrouwen onder elkaar zijn, wordt alle schroom verlaten en worden er diepgaande gesprekken gevoerd.

In een kleine gemeenschap als Raalte of Heino zijn contacten als ze eenmaal gelegd zijn heel waardevol. Je komt elkaar al gauw tegen bij de supermarkt of bij een andere gelegenheid. Van de vooroordelen die er van te voren bij sommigen waren, was weinig meer over. Tijdens de evaluatiebijeenkomst na afloop van het project gaven vrijwel alle deelnemers aan graag door te willen gaan. De vluchtelingvrouwen wilden elkaar het liefst een keer per week blijven ontmoeten, de Nederlandse vrouwen een keer per maand. Nog

steeds zijn er vrouwen die elkaar opzoeken en er worden plannen gemaakt om samen iets te ondernemen.

De samenwerking tussen de docent en het werkgroepje verliep prima. Er werd wekelijks geëvalueerd en er was veel e-mailcontact. De docent wordt door de projectleider beschreven als creatief, flexibel, communicatief en met veel kookervaring. De docent zelf gaf aan dat zij het bijzonder leuk vond om aan het project te werken. Het vroeg wel veel tijd, maar was echt een moment in de week om naar uit te kijken. "Het werken met leerlingen is ook leuk, maar er zijn ook altijd veel problemen en soms zijn ze niet gemotiveerd. Deze groep vrouwen is zo enthousiast en betrokken, dat het een feest is om met ze te werken."

Publiciteit en vervolg

De pilot in Raalte heeft op lokaal niveau tot de nodige publiciteit geleid. Er zijn diverse artikelen verschenen in de Stentor en in de Raalter Koerier. Het project is twee maal op de lokale televisie geweest. De pilot heeft daarmee zeker de PR opgeleverd waar de afdeling op hoopte. Tijdens de bijeenkomsten zijn er foto's gemaakt die tot een fototentoonstelling zijn verwerkt. Aanvankelijk was het plan een kookboekje uit te geven met recepten, interviewtjes en foto's. Het maken van het boekje kostte echter veel meer tijd en geld dan van te voren was voorzien. Daarom heeft men besloten het wat eenvoudiger aan te

pakken en er een leuk herinneringsboekje van te maken voor alle deelnemers aan het project. De fototentoonstelling en enkele andere onderdelen uit het eettafelproject hebben opnieuw een rol gespeeld tijdens het Nieuwjaarsfeest van VluchtelingenWerk Raalte en tijdens de viering van Internationale Vrouwendag op 8 maart. Als thema voor 2008 heeft de afdeling *Verbinding* gekozen.

Voor het Nieuwjaarsfeest maakte een van de vrijwilligers een gedicht waarin ze haar impressies van het project verwerkte. Het is een gedicht van twee pagina's, maar een stukje uit het slotgedeelte willen we de lezers toch niet onthouden:

*Men lacht en luistert naar elkaar
Als dan de tafels zijn gedekt
En er verwachtingsvol is aangeschoven,
Blijkt dat het eten is doorspekt
Met bewondering en diep respect
En de maan, de maan glimlacht daarboven.*

*Een vrouw geboren in een land
hier ver vandaan en een vrouw,
geboren in een Sallands dorp
komen gezamenlijk naar buiten*

*Ze praten. Lachen, zijn voldaan
De vrouwen blijven even staan
en wijzen; "kijk de volle maan"
Hun monden vormen tegelijk de woorden:
"Als ik verdrietig was of rusteloos*

*en niet kon slapen
Dan gaf de maan mij toch zo'n troost
Als kind"
Verwondering klinkt in hun stem
"er is zoveel wat ons verbindt:
Dezelfde zon, dezelfde maan. De regen en de wind
Aan respect en liefde hechten wij dezelfde
waarde"...⁶*

Nabeschuiving

De pilot in Raalte is volgens plan verlopen. De afdeling heeft de door haar gestelde doelen bereikt, zowel wat betreft de producten die gemaakt zijn, als wat betreft het proces van ontmoeting en binding tussen vluchtelingvrouwen en Nederlandse vrouwen. Er is veel publiciteit geweest en de lokale politiek toonde zich actief betrokken. Net als bij de pilot in Castricum, heeft de organisatie van het geheel de projectleider, de docent en de vrijwilligers van de werkgroep ontzettend veel uren gekost. Uren die men er graag in heeft gestoken, maar die bij een herhaling van een dergelijk project toch anders gecalculeerd zouden moeten worden.

In haar evaluatieverslag stelt de projectleider dat het in de praktijk moeilijk bleek voor de docent om

---

⁶ Dit gedicht is gemaakt door Gerrie van der Waarde. Het volledige gedicht dat zij, geïnspireerd door het eettafelproject in Raalte maakte, is te lezen op de website van de stichting BMP: www.stichtingbmp.nl

naast de begeleiding van het koken ook nog aandacht te besteden aan het thema *Het gevoel van thuis*. Dat is met allerlei creatieve middelen door de projectleider opgelost. Een volgende keer zou ze voor een andere aanpak kiezen en naast de docent een begeleider mee laten draaien die verantwoordelijk is voor het op gang brengen en begeleiden van de gesprekken over het thema. Voorts stelt zij dat ze een gezamenlijke bijeenkomst met de mensen van de andere pilots voor en tijdens het project heeft gemist. Dit zou erg zinvol kunnen zijn omdat de mensen die betrokken zijn bij de uitvoering van de projecten veel van elkaar kunnen leren.

3.3 Film Terneuzen

Klaar om te beginnen

De afdeling Midden Zeeuws-Vlaanderen reageerde direct enthousiast op de vraag welke van de Zeeuwse afdelingen een pilot in het kader van het Bi-ont project zou willen uitvoeren. Mensen van deze afdeling hadden eerder een project Podium voor Verhaal uitgevoerd, waarin vluchtelingen leren hun verhalen te vertellen aan allerlei groepen in de Nederlandse samenleving. Ook was er ervaring met een kookproject, dat ertoe geleid had dat vluchtelingen in twee restaurants in Terneuzen en Hulst een aantal keren het menu verzorgden. Beide projecten hadden volgens de coördinator van de afdeling direct bijgedragen aan de participatie en

het gevoel van eigenwaarde van de deelnemende vluchtelingen. Het maken van een film samen met Nederlanders leek een uitdagende volgende stap. Als doel voor het filmproject formuleerde de coördinator: "Mensen met verschillende achtergronden, die in het dagelijks leven niets met elkaar van doen hebben, leren elkaar kennen en werken samen aan een film. Ons lijkt dit bij uitstek de juiste vorm om verbinding te maken met elkaar."

Er is door de afdeling voor het maken van een televisiefilm gekozen omdat er goede contacten waren met Omroep Zeeland en omdat er onder de vluchtelingen mensen met een zekere ervaringsdeskundigheid waren. In de loop der jaren heeft de afdeling Midden Zeeuws-Vlaanderen de nodige contacten gelegd met zusterorganisaties in Belgisch-Vlaanderen. Het idee ontstond om van het maken van de film in meerdere opzichten een grensoverschrijdend project te maken, door ook met Vlamingen en vluchtelingen uit Vlaanderen samen te werken. Dit mondde uit in nauwe samenwerking met de vrijwilligersorganisatie Vluchtelingen Ondersteuning Sint Niklaas (VLOS).

Interviews op locatie?

In het begin was het nog wel even zoeken naar de inhoud van de film of filmpjes die gemaakt zouden worden. Vanuit BMP werd benadrukt dat het niet zou moeten gaan om de standaardverhalen en problemen die altijd al in de media verschijnen als

het om vluchtelingen gaat. Beter zou zijn om te zoeken naar positieve beelden, die een andere kijk op het leven van vluchtelingen zouden geven en die hun kracht en talenten zouden tonen. In de oorspronkelijke opzet voor de pilot wordt nog gesproken over het maken van meerdere filmpjes op basis van interviews die de deelnemers met elkaar zouden houden op een door hen gekozen locatie. Later zou het plan, onder invloed van de deelnemers, van inhoud veranderen.

Belangstelling voor film als motivatie

De pilot in Midden Zeeuws-Vlaanderen is op 6 september 2007 van start gegaan. Er waren zestien deelnemers geworven. Acht uit Nederland en acht uit Vlaanderen. Beide groepen bestonden voor de helft uit vluchtelingen. De deelnemers waren gemiddeld tussen de dertig en vijftig jaar oud, maar er was ook een meisje van veertien jaar dat actief meedeed. Er hadden zich zowel mannen als vrouwen aangemeld. Sommige vluchtelingen beschikten (nog) niet over een verblijfsvergunning.

Het werven van de deelnemers gebeurde via mond-tot-mond reclame en via een persoonlijke benadering van vluchtelingen die bekend waren bij VluchtelingenWerk. Belangstelling voor film en in staat om in het Nederlands te communiceren waren de enige voorwaarden die aan de deelnemers werden gesteld. Uitgangspunt bij het werven van Nederlandse deelnemers was dat er nog geen sprake was van nauwe contacten met vluchtelingen.

Van Vlaamse zijde deden wel vrijwilligers van VLOS mee. Iedereen die benaderd werd om mee te doen reageerde enthousiast. Voor sommige mensen was de gevraagde tijdsinvestering (op avonden en in weekenden) echter een probleem. Bij de meeste deelnemers was interesse in filmen de hoofdmotivatie om mee te doen, daarnaast was men nieuwsgierig om anderen te leren kennen en met ze samen te werken. Sommige vluchtelingen zagen in deelname een manier om een constructieve bijdrage aan de beeldvorming over vluchtelingen te leveren.

Foto: Leo van Moorhem

Docenten, ruimte en apparatuur

Het project werd inhoudelijk en technisch begeleid door twee docenten van de stichting Juister, die via de stichting Toonbeeld, een gemeentelijke instelling voor beeldende en muzikale vorming, geworven waren. Toonbeeld hielp niet alleen mee met het zoeken van geschikte docenten, maar

ondersteunde het project ook met het beschikbaar stellen van ruimte en de noodzakelijke apparatuur, zoals camera's en computers voor de montage. Een van de deelnemende vluchtelingen had eerst als choreograaf en later als regisseur ervaring opgedaan in Rusland. Hij had al eens een script voor een korte film geschreven. Op grond van zijn ervaring werd hij toegevoegd aan het docententeam.

Nederland en Vlaanderen onder water

De groep heeft in de periode september tot december 2007 ontzettend hard gewerkt aan het maken van de film. De eerste drie avondbijeenkomsten waren bedoeld om elkaar te leren kennen, om te leren omgaan met de apparatuur en om de verhalen te verzamelen die in de filmpjes een rol zouden spelen.

Daarna waren er twee hele zaterdagdagen gepland voor opnames op locatie. Vervolgens was er een avondbijeenkomst om de resultaten te bespreken en daarna volgden nog twee opnamedagen. Voor de montage waren een instructieavond en twee montagedagen beschikbaar. De presentatie was gepland op 17 december.

De start van het project verliep een beetje rommelig. De docenten kwamen een keer te laat en de coördinator kon een keer niet aanwezig zijn. Maar al gauw zat de groep op het goede spoor. Tijdens de tweede bijeenkomst is, op voorstel van de Russische regisseur, het plan geboren om geen

interviews te doen, maar om vier korte speelfilmpjes te maken, waarin sprake zou zijn van de omgekeerde wereld. "Stel het is 2040 en West-Europa is als gevolg van de klimaatverandering overspoeld door water. Nederlanders en Vlamingen moeten vluchten naar landen in Oost-Europa en Afrika? Hoe zou dat eruit zien?"

Om daar beelden bij te krijgen werd aan de deelnemende vluchtelingen gevraagd om hun ervaringen met toelatingsprocedures en de opvang in Nederland en Vlaanderen te vertellen. Dit leverde zeker tien zeer indringende verhalen op. Het was opvallend hoe uitvoerig de vluchtelingen hun ervaringen en met name hun frustraties over de asielprocedure wilden ventileren. De ontvangst van asielzoekers en vluchtelingen in België en Nederland heeft diepe wonden geslagen en lijkt soms nog traumatischer dan de aanleiding tot de vlucht. Opmerkelijk was ook de verbazing hierover bij de deelnemers zonder vluchtelingen-achtergrond. Later zeiden de vluchtelingen dat ze het als heel bijzonder hadden ervaren dat de Nederlanders en Vlamingen zo aandachtig luisterden en dat ze de verhalen later zo indringend konden naspelen.

Vier sleutelscènes

Oorspronkelijk was het de bedoeling geweest om vier vaste groepjes te maken die elk verantwoordelijk waren voor een filmpje. Daartoe waren er vier sleutelscènes uitgekozen:

1. gesprek met ambtenaar van een immigratiedienst
2. opvang in een asielzoekerscentrum
3. taalproblemen op het moment dat je dringend een dokter nodig hebt
4. wonen in een onbekend dorp met heimwee naar je land van herkomst.

De vier sleutelscènes bleven overeind, maar er werd besloten niet in vaste groepen te werken, omdat niet iedereen op zaterdag de hele dag aanwezig kon zijn. Op sommige draaidagen namen mensen hun kinderen mee. Zij spelen ook mee in de film. De ene keer werd er in Nederland gedraaid, de andere keer in België. In Sint Niklaas waren bijvoorbeeld bepaalde voordeuren die erg aan de voordeuren in Afghanistan deden denken. Het filmen op locatie bracht voor de deelnemers veel reistijd met zich mee. Carpoolen was een noodzaak, gelukkig bleek dat de onderlinge banden alleen maar te bevorderen. Doordat de groep regelmatig de grens over moest, zagen twee deelnemers uit Vlaanderen, die geen reisdocumenten hadden, zich genoodzaakt af te haken. Hoewel er wel geregeld was dat ze vanwege het filmproject naar Nederland mochten, waren ze toch doodsbang dat ze opgepakt zouden worden aan de grens. Voor de Nederlanders was ook deze ervaring een eye-opener. Dat je wel wilt meedoen, maar niet kan, omdat je niet kunt reizen.

Monteren doe je zelf

Het resultaat van alle inspanningen waren vier filmpjes, die elk op zich een goede impressie gaven van een aspect van de opvang van vluchtelingen, maar er zat meer in. Het materiaal leende zich om er één film van ongeveer een kwartier van te maken. Hiervoor moesten er nog wel inleidende beelden worden gezocht en moest er nog flink gemonteerd worden. Langzamerhand had zich uit de groep van zestien deelnemers een vaste kern van negen mensen gevormd die altijd paraat stonden. Vier van hen waren vluchteling. Deze groep voelde zich bijzonder verantwoordelijk om de film tot een goed eindproduct te maken. Dus stond een Afghaanse vrouw een hele week lang om zes uur 's ochtends op om naar televisiejournaals over de wereld te kijken en daar algemene beelden vanaf te halen die gebruikt konden worden om de kijkers mee te nemen in de gedachte dat Nederland en Vlaanderen onder water stonden. Een Nederlandse man maakte muziek bij een paar van de beelden en een aantal mensen ontfermde zich over de montage.

Deze film is onze film

De docenten van Juister hebben de nacht voor de première nog de allerlaatste hand aan de film gelegd en toen was hij echt af. Op zaterdagmiddag vond de eerste publieke vertoning van de film *In goede aarde* plaats aan een gezelschap van genodigden. Er waren familieleden van de deelnemers, politici en bestuurders uit diverse

gemeenten en vrijwilligers van VluchtelingenWerk en VLOS, en een aantal mensen van Toonbeeld. De burgemeester van Terneuzen, Johan Lonink hield, ook namens de Euregio een toespraak waarin hij het belang van integratie en samenwerking benadrukte. Hoewel hij de film nog niet gezien had, ging hij vooral in op het belang van scheppen van ruimte voor vluchtelingen, zodat ze echt mee kunnen doen. Onno Yska vertelde namens VluchtelingenWerk Nederland over het hoe en waarom van integratieprojecten als Bi-ont.

Foto: Leo van Moorhem

En daarna kwam het grote moment; de vertoning van de film. De ruim zestig mensen in de zaal zaten ademloos te kijken. Toen de film was afgelopen

bleef het even heel stil. Iedereen was geraakt door de beelden en voelde, misschien pas voor het eerst, hoe confronterend een asielprocedure is voor de mensen die het meemaken. Er ontstond een gevoel van schaamte over de wijze waarop wij vluchtelingen behandelen. Hier en daar werd zelfs een traantje weggepinkt.

Toen iedereen een beetje bekomen was, vertelde een van de docenten nog iets over het productieproces en hoe bijzonder het voor hem was geweest om met zo'n gemotiveerde groep mensen te werken. Alle makers werden uitgenodigd op het podium. Sommigen zeiden nog even hoe belangrijk het maken van dit product voor hen was geweest en hoe trots ze waren op het resultaat.

Vanuit de zaal kwamen steeds meer opmerkingen over de kwaliteit van de film en het belang dat deze de wereld ingestuurd wordt, zodat veel meer mensen hem kunnen zien.

Na afloop van de presentatie was er een buffet met koffie, thee, champagne en de prachtigste desserts, die door een van de deelnemers gemaakt waren. De aanwezigen begonnen er meteen op aan te dringen dat zij een eigen banketwinkel in Terneuzen zou openen, zo bijzonder vonden ze haar gerechten.

Niets dan positieve geluiden

In de latere evaluatiegesprekken hebben de deelnemers eigenlijk niets dan positieve geluiden

laten horen. De film werd door iedereen als hún film ervaren. Het enige minpuntje was eigenlijk het grote tijdsbeslag dat het project op de deelnemers legde. Hierdoor kon niet iedereen aan alles meedoen. Een van de Nederlandse deelnemers vertelde dat hij erg onder de indruk was van de veerkracht en flexibiliteit van de vluchtelingen. Die lieten zich nu werkelijk door niets uit het veld slaan. Als er iemand niet kwam, waarop wel gerekend was, dan werden ze niet kwaad, zoals Nederlanders zouden doen, maar dan verzonnen ze een oplossing en nam iemand anders die rol waar. Een van de vluchtelingen zei dat ze veel bewondering had voor het geduld van de Nederlanders en Vlamingen en van de docenten, die toch te maken hadden met mensen die niet erg goed Nederlands spraken en ook nog nooit geacteerd hadden. Voor de vluchtelingen betekende meedoen: het gevoel hebben dat je er toe doet, dat je iemand bent, dat je een bijdrage kunt leveren en dat je andere mensen kunt leren kennen. Iedereen die meedeed zei gigantisch veel geleerd te hebben.

Ook voor de projectleider en de docenten is het uitvoeren van de pilot, hoewel het hen veel extra tijd kostte, een zeer positieve ervaring geweest. De docenten werken veel met jongeren op scholen, die dikwijls weinig gemotiveerd zijn. Voor hen was het werken met de pilotgroep in die zin echt een verademing. In het begin was het wel wat zoeken geweest om te bepalen wat de deelnemers wel of

niet konden en vice versa. Het was duidelijk te merken dat de mensen van Juister ervaring hebben met het geven van workshops en dat zij in staat zijn om een groep aan de ene kant een kader te geven en aan de andere kant vrij te laten in de inhoudelijke keuzes.

De projectleider heeft de samenwerking met de docenten als uitstekend ervaren. De resultaten van het project zijn boven haar verwachting. Ze vindt het knap dat de eindafwerking van de film door de docenten het gevoel van de deelnemers dat het helemaal hun film is, alleen maar heeft versterkt. Het project is voor alle partijen en specifiek voor de vluchtelingen een win-win situatie, zo stelt ze in haar evaluatieverslag. Voor toekomstige projecten beveelt ze aan om samenwerkingsverbanden aan te gaan met een instelling als Toonbeeld. Zo kun je verschillende disciplines met hun eigen vakkennis optimaal bundelen en heb je a priori een behoorlijk draagvlak voor het project. Een tweede leerpunt is om oog te hebben voor de kleine dingen die de deelnemers stimuleren om door te gaan, zoals de zorg voor de inwendige mens, het vervoer en even een belletje. Zo bleek het halverwege het project nodig om op zaterdag lunches te verzorgen voor de deelnemers. Oorspronkelijk zouden ze zelf boterhammen meenemen, maar dit was niet uitnodigend genoeg. Op alle zaterdagen is er dus voor een goede maaltijd gezorgd (twee maal door vluchtelingen). Samen eten bleek een belangrijke sociale activiteit en een goede onderbreking tijdens dergelijke intensieve dagen.

In aanvang geringe publiciteit

Opzet van de pilot in Midden Zeeuws-Vlaanderen was om een film voor de televisie te maken. Hoewel Omroep Zeeland bij aanvang aangaf positief te staan ten opzichte van het project, toonde ze uiteindelijk niet veel interesse. Bij de presentatie was eigenlijk geen pers aanwezig. De organisatoren laten het hier echter niet bij zitten en hebben een plan gemaakt om de film alsnog onder de aandacht van diverse omroepen te brengen. Daarnaast wordt een plan ontwikkeld om de film in Zeeland te gebruiken als lesmateriaal op scholen. In België gebeurt dat al. Daar wordt de film op diverse scholen gebruikt. Sedert de verschijning is de film vertoond op:

- Het pardonfeest
- De Nieuwjaarsreceptie van VluchtelingenWerk (met bestuurders van de gemeente).

Verder is de film aangevraagd door:

- Veilig Zeeland om de intro te gebruiken inzake conferentie over dijkversterking
- VluchtelingenWerk Noordwestholland om te gebruiken bij voorlichtingen
- Stichting Kerk & Vluchteling, voor discussiebijeenkomsten.

Ook wordt er gedacht aan vertoning op het bevrijdingsfestival in Middelburg. Aan het Landelijk Bureau van VluchtelingenWerk is de vraag gesteld om actief mee te denken over verspreiding en gebruik van de film.

Nabeschuiving

De pilot in Terneuzen is organisatorisch geheel volgens plan verlopen. Er waren voldoende deelnemers en de samenstelling van de groep was zeer gemengd. Het is gelukt om de gezochte samenwerking met mensen uit Vlaanderen tot stand te brengen en er is een prachtig eindproduct gemaakt.

Inhoudelijk is er gedurende het proces een belangrijke bijstelling geweest: het overschakelen van interviews naar fictie, gebaseerd op de verhalen van de vluchtelingen. Van de kant van BMP was bij de start van het project aangedrongen op positieve verhalen. Die zijn in deze film niet direct terug te vinden. De omdraaiing van de werkelijkheid waarvoor gekozen is, die maakt dat Nederlanders en Vlamingen zich automatisch verplaatsen in de belevingswereld van vluchtelingen, zorgt ervoor dat de film geen cliché is geworden. De kracht van deze film is dat hij direct het gevoel van de kijker raakt.

Het maken van een film brengt met zich mee dat er veel nadruk komt te liggen op het eindproduct. De kans bestaat dat er daardoor onvoldoende oog is voor het, evenzeer belangrijke, groepsproces. In Terneuzen hebben projectleider én docenten er goed op gelet dat dit niet gebeurde en dat er voldoende aandacht bleef bestaan voor het wel en wee van de deelnemers en hun persoonlijke talenten. Daardoor hebben zij er toe bijgedragen dat de deelnemers zich stuk voor stuk zeer

gewaardeerd voelen. Het is jammer dat het bij dit project niet meteen gelukt is de pers actief te betrekken, dat was natuurlijk wel een deel van de opzet. De verwachting is echter dat het in een later stadium wel degelijk zal lukken om de film via een regionale of landelijke omroep uit te zenden.

3.4 Eettafel Hardenberg

Iets andere opzet

De opzet van de eettafel-pilot in Hardenberg is vanaf het begin anders geweest dan die in Raalte. In Hardenberg bestond namelijk al langer het plan om een kookgroep van vluchtelingen en Nederlanders te starten. Het verzoek hiertoe was afkomstig van enkele vrijwilligers. Met een aantal aanpassingen in het programma kon het op te starten kookproject in Hardenberg ook als Bi-ont pilot beschouwd worden. Hierdoor ontstond tevens de mogelijkheid om twee eettafel projecten met elkaar te vergelijken. De meest belangrijke verandering die de status van Bi-ont pilot voor de Hardenbergse kookgroep met zich mee bracht, was dat er meer nadruk werd gelegd op het uitnodigen van verschillende soorten gasten uit de Hardenbergse gemeenschap. Het meedoen als pilot had als voordeel dat er extra financiën voor het kookproject beschikbaar kwamen en dat er meer publiciteit voor het project zou komen.

Hoewel er wel een aantal aanpassingen in de opzet van het kookproject hebben plaatsgevonden, is er met het oog op de gewenste vergelijking, bewust voor gekozen de pilot in Hardenberg niet helemaal op dezelfde manier op te zetten als de andere Bi-ont pilots.

Het eettafel project in Hardenberg kijkt op twee punten af van de andere pilots.

1. Het project kent een langere tijdsduur en de bijeenkomsten zijn niet een maal per week, maar een maal per maand;
2. Er is niet gewerkt met een vakdocent. Wel zijn twee mensen uit de groep gevraagd om tegen betaling mee te werken aan de begeleiding van het project.

Goed kunnen koken

De basisgroep uit Hardenberg bestond uit tien deelnemers. Vier Nederlandse vrouwen, vijf vluchtelingvrouwen en één Marokkaanse vrouw. Zij zijn geworven via de eigen kringen van VluchtelingenWerk Hardenberg, omdat de vraag naar een kookproject ook uit die kring was voortgekomen. Er is vooral gezocht naar enthousiaste mensen die goed kunnen koken en die bereid waren een jaar lang bij de groep te blijven. Opzet was om ook mannen bij de eetclub te betrekken. Niet zozeer door ze te laten koken, maar door ze een deeltaak te geven, ze als gast uit te nodigen of anderszins in te schakelen. Als locatie is gekozen voor het Alfa College, een ROC in Hardenberg. Na de zomer van 2007 verhuisde dit

college naar een spiksplinter nieuw gebouw. Voor de leerlingen en docenten ongetwijfeld een hele verbetering, maar voor het kookproject een verlies van de intieme sfeer van de keuken in het oude gebouw.

Telkens een andere keuken centraal

In het eettafelproject van Hardenberg stond in principe telkens de keuken van een bepaald land centraal. Daarnaast waren er enkele meer thematisch gerichte activiteiten, zoals een picknick, het vieren van het Suikerfeest en een workshop hapjes maken. Voor de zomer hebben er twee informele bijeenkomsten plaatsgevonden, waarin de deelnemers onder meer Afghaans en Somalisch met elkaar kookten en elkaar als groep leerden kennen. Hiervoor was gekozen omdat de deelnemers min of meer al begonnen waren en niet wilden wachten tot de startdatum van de formele pilot.

Picknick en Suikerfeest

Het formele programma begon in augustus 2007 en bestond uit acht bijeenkomsten. De start bestond uit een picknick voor familieleden. Daarna volgde het vieren van het Suikerfeest. Voor dit evenement zouden familie, vrienden, vrijwilligers en de wethouder uitgenodigd worden. Op 8 november stond er een stampottenbuffet voor Nieuwkomers gepland. Op 13 december volgde een kerstdiner voor politici. In januari zou de Italiaanse keuken centraal staan met jongeren als gast. In februari

wilde men leden van de Cliënten Advies Raad uitnodigen om Irakees te eten. Voor deze maaltijd zou een Irakese gastkok worden uitgenodigd, omdat niemand in de groep uit Irak kwam. In maart stonden er tapas op het menu voor deelnemers uit maatschappelijke organisaties en in april een intercultureel buffet voor een groter publiek. Voor de organisatie en begeleiding van al deze evenementen werden een Somalische en een Nederlandse vrouw uit de groep aangewezen als organisatoren. Zij kregen betaald voor hun werkzaamheden die door de projectleider ook als een leertraject werden beschouwd. De maaltijden werden geheel door de groep zelf verzorgd.

Foto: Tecla Drenth

De picknick in augustus was een prima aftrap. Er waren zo'n vijftig mensen aanwezig op de camping waar het evenement plaatsvond. De vrouwen hadden vooral familie en burens uitgenodigd. Het

was gelukkig redelijk weer, waardoor er al gauw een plezierige stemming ontstond. De picknick werd gefilmd door de documentairemakers van Bi-ont. In oktober werd het Suikerfeest gevierd. De wethouder was helaas verhinderd, maar verder waren er toch zo'n negentig mensen, waaronder een aantal raadsleden. Naast de vaste groep vrouwen hebben er nog een aantal gastkoks meegewerkt aan de voorbereiding van de maaltijd, zoals een Irakese vrouw die later ook mee zou werken aan de Irakese eettafel. In de hal van het ROC was een lopend buffet gemaakt met gerechten uit de verschillende landen. Een bijzonder kleurrijk geheel van fantastische gerechten. Tijdens deze eerste formele bijeenkomst was er nog weinig sprake van menging van autochtone Hardenbergers en vluchtelingen. Het bleven nog twee tamelijk gescheiden werelden. Wel was het bijzonder om te merken hoe informeel de vrouwen van de kookgroep met elkaar omgingen. Voor hen telde verschil in afkomst niet. Op een gegeven moment wilden de vrouwen graag dansen, maar er waren ook mannen aanwezig. Voor de meeste vluchtelingvrouwen was dit geen probleem, maar twee Afghaanse meisjes durfden niet, omdat hun moeder er ook was. Na lang aandringen van de andere vrouwen mochten ze toch. Ze dansten de sterren van de hemel, beschermd door de andere vrouwen (vluchtelingen en Nederlanders) die in een kring om hen heen dansten.

Samen boodschappen doen

De eettafels verliepen verder prima. De groep raakte steeds meer op elkaar ingespeeld. De vrouwen vonden het ook erg belangrijk om de sfeer gezellig en ontspannen te houden en niet te veel over problemen te praten. Vrouwen die eerst terughoudend waren traden steeds meer op de voorgrond. De leden van de groep deelden verhalen van hier en van het thuisland met elkaar. Tijdens het samen boodschappen doen verdiepten de gesprekken zich nog meer. Onderweg in de auto naar de Turkse winkel in Almelo zijn er heel wat persoonlijke verhalen aan elkaar verteld. De projectleider had zich vanaf het begin voorgenomen om zoveel mogelijk uit te gaan van de talenten en kwaliteiten in de groep, door hen zoveel mogelijk zelf te laten doen, te laten ervaren wat hun kracht is. Ze wilde graag dat het project zich zo organisch mogelijk zou ontwikkelen. Dit leidde er onder meer toe dat in plaats van een Italiaanse, een Soedanese eettafel werd georganiseerd. Door deze aanpak is het thema *Het gevoel van thuis* veel minder gestructureerd aan de orde gesteld dan in de andere pilots.

De ontwikkeling van de kookgroep tot een hechte groep waarin de deelnemers elkaar onderling vertrouwden, had zijn uitstraling op de gasten die voor de eettafels werden uitgenodigd. Ook zij voelden zich op hun gemak. De leden van de kookgroep waren er trots op dat zij met hun kookkunst de kern vormden van alle activiteiten.

Hun prestaties werden duidelijk gewaardeerd door de gasten en leidden tot veel gesprekken over recepten en tradities.

Vorbereiding in kleine groep

In het begin van het project werd er met de hele groep overlegd over de opzet van de eettafels en de gasten die zouden worden uitgenodigd. Dit leidde echter niet tot heldere afspraken. De deelnemers verloren in het gezamenlijke overleg al snel het doel van het project uit het oog. Daarom werd afgesproken dat de twee begeleiders en de projectleider voortaan samen het programma zouden voorbereiden.

Doordat het kookproject meer een eettafelproject was geworden moesten de begeleiders over allerlei andere zaken praten, dan over koken alleen. Er moesten praktische zaken geregeld worden, zoals: een draaiboek bijhouden, regelen wie kookt en wie de boodschappen doet, bekijken hoe de recepten kunnen worden uitgeschreven, wie er foto's maakt, wie de uitnodigingen voor de gasten verzorgt et cetera. In het begin was het voor de vrouwen erg onwennig om met de gasten om te gaan, die zij vaak niet kenden. Een aantal vrouwen spreekt de Nederlandse taal niet goed en is gewend om in hun eigen kring te verblijven. Nu moesten ze opeens in gesprek gaan met leden van de gemeenteraad en personen van andere organisaties. Door de vertrouwdheid van de groep en de reacties van de gasten verloren de vrouwen al

gaw hun schroom en hebben ze ervaren dat ook zij meetellen als inwoners van Hardenberg.

Naast de vaste kookgroep was er nog een groepje van vijf vrouwen die bij grote evenementen als het Suikerfeest en het slotbuffet als extra hulp werden ingezet. Deze 'buitenkring' werd als dank zo nu en dan bij de andere eettafels uitgenodigd.

Kleine bijstelling

Hoewel er dus wel eens van land gewisseld werd en er soms andere gasten werden gevraagd dan eerst was bedacht, kan gezegd worden dat de pilot in Hardenberg in grote lijnen volgens plan is uitgevoerd. Er is één kleine bijstelling geweest, in de zin dat het intercultureel buffet en het tapas maken zijn gecombineerd op één dag, namelijk de viering van Internationale Vrouwendag in maart. Deze dag, die samen met de Vrouwenraad van Hardenberg werd georganiseerd, vormde tevens de afronding van de pilot. 's Middags gaven de vrouwen van de kookgroep eerst een workshop hapjes maken waaraan zo'n twintig mensen deelnamen. Daarna verzorgden zij een lopend buffet voor maar liefst 150 deelnemers. Tijdens deze bijeenkomst was duidelijk te merken dat men in Hardenberg gewend was geraakt aan het eettafelproject. Autochtone Hardenbergers en vluchtelingen mengden zich veel meer dan bij het Suikerfeest en de sfeer was veel meer ontspannen. Ook deze keer werd er, net als bij voorgaande buffetten volop gedanst.

Gedurende het project zijn er diverse mannen (ook vaak de echtgenoten van de vrouwen) geweest die op een of andere manier meededen. Sommigen deden boodschappen, anderen verzorgden de muziek tijdens de verschillende bijeenkomsten, een enkeling maakte thuis een gerecht voor een van de buffetten of de picknick. Ook bij de viering van Internationale Vrouwendag was een aantal mannen aanwezig.

Foto: Tecla Drenth

Koude stampot

Gedurende het project is er één moment geweest dat het mis ging. Dat was tijdens het stampottenbuffet, waarvoor de kookgroep muzikale jongeren had uitgenodigd. De beheerder van het Alfa College had de ruimte waar samen zou worden gegeten en waar de jongeren hun muziek zouden laten horen, tegen de afspraken in aan een ander verhuurd. Hierdoor belandde de groep in de kantine, een ruimte bedoeld voor 250 mensen. Dit had tot gevolg dat het hele programma in duigen

viel. De ruimte was onverwarmd, het eten werd koud en de kooksters kregen geen echte aansluiting met hun gasten. Al met al werd het een hele kille bedoening. Gelukkig was het de enige keer dat de eettafel niet naar wens verliep.

Intensief traject

Het organiseren van de pilot in Hardenberg is, mede door de lange duur van het project een heel intensief proces geweest. Soms leidde dit er toe dat mensen bepaalde verwachtingen niet na konden komen, omdat er andere afspraken tussendoor liepen, maar van de kerngroep is niemand onderweg afgehaakt. Het eettafelproject heeft in Hardenberg grote bekendheid gekregen. Ook hier gebeurde het dat mensen soms boos waren omdat ze voor een bepaalde bijeenkomst niet waren uitgenodigd. In haar evaluatieverslag merkt de projectleider op dat het project nadrukkelijk heeft bijgedragen aan de integratie van vluchtelingen in Hardenberg en dat het gelukt is daarbij mensen te bereiken die VluchtelingenWerk normaal niet bereikt. Ze stelt dat met het project een goede basis is gelegd voor vervolgactiviteiten in Hardenberg. "De ontmoeting en binding is op gang gekomen en veel mensen uit Hardenberg willen een volgende keer graag deelnemen. Dit was bij aanvang van het project nog niet het geval".

De uitvoering van de pilot heeft met name de projectleider erg veel extra uren gekost. Doordat er

gekozen was om met twee (onervaren) projectbegeleiders te werken, kwam veel van het organisatorische werk op haar schouders neer. Het achterhalen en uitwerken van de recepten alleen al was soms een hele klus. De vluchtelingvrouwen koken hun gerechten dikwijls uit het hoofd. Als ze gevraagd wordt het recept op te schrijven leidt dit soms tot hele vreemde verhoudingen tussen de verschillende ingrediënten. Hetzelfde geldt voor het maken van een boekje en het bewerken van foto's. Van te voren sta je er niet bij stil dat dit allemaal bij de uitvoering van een pilot komt kijken.

Doordat er in Hardenberg niet met een docent is gewerkt, is het ook moeilijker geweest om het thema aan de orde te stellen.

Over het eettafelproject hebben steeds stukjes in de plaatselijke krant gestaan. Omdat Hardenberg een relatief kleine gemeente is, is met name de mond-tot-mond reclame erg belangrijk geweest. Op basis van de recepten die de vrouwen hebben aangedragen is een kleurrijk kookboekje gemaakt. De projectleider hoopt voor het drukken hiervan nog de nodige middelen te vinden. Voor de deelnemers zelf is een apart herinneringsboekje gemaakt met foto's en teksten. Hoewel het project formeel op 7 maart 2008 afliep, is er nadien nog een eettafel georganiseerd voor de kerngroep en de vijf gastkoks. De Marokkaanse vrouw uit de groep merkte na afloop van het project op dat alle landen van de groepsleden in een eettafel aan de

beurt waren geweest, alleen Marokko niet. Daarom heeft de groep eind maart alsnog Marokkaans gekookt.

Het succes van het project is voor VluchtelingenWerk Hardenberg aanleiding om te kijken of het wellicht mogelijk is om een meer permanent vervolg te organiseren. Verschillende vrouwen zijn door particulieren gevraagd om via catering gerechten te verzorgen. Tijdens de Internationale Vrouwendag heeft de groep een project uit Bussloo bij Deventer ontmoet waar een groep Nederlandse vrouwen en vluchtelingvrouwen een cateringproject heeft ontwikkeld. Dit voorbeeld was erg inspirerend.

Nabeschuiving

Begonnen als een kookclub, heeft het eettafelproject in Hardenberg zich ontwikkeld tot een pilot in het kader van het Bi-ont project. Net als de andere pilots heeft het project vrijwel alle gestelde doelen gehaald en heeft het aantoonbaar bijgedragen aan het tot stand komen van duurzame contacten tussen vluchtelingen en Nederlanders. Het aantal betrokkenen in Hardenberg is opvallend groot geweest.

Doordat de pilot bijna een jaar duurde en doordat er voor gekozen is om met relatief onervaren projectbegeleiders te werken, heeft het project wel een groot beslag gelegd op de tijd van de coördinator van de afdeling Hardenberg die de

functie van projectleider vervulde.⁷ Mede hierdoor is het moeilijker om na te gaan in hoeverre het thema heeft bijgedragen aan inhoudelijke verdieping van het project. De coördinator heeft zich voorgenomen om bij nieuwe projecten óf met meer ervaren projectbegeleiders, óf met een docent wil werken. Want mogelijkheden om door te gaan ziet ze zeker. "Het is een project met potentie. Vrouwen die niet aan het werk kunnen komen omdat ze de taal niet goed spreken, te laag zijn opgeleid of geen netwerk hebben, hebben inmiddels bewezen dat ze wat willen en wat kunnen. Onder goede begeleiding kan dit uitgebouwd worden tot een cateringproject of een maandelijks maaltijd voor bepaalde groepen. En wellicht zijn er nog meer mogelijkheden."

3.5 Krant Utrecht

Ontvangst van het idee

Het Bi-ont project Utrecht is relatief laat op gang gekomen. In het voorjaar van 2007 heeft er een gesprek plaatsgevonden met de toenmalige interim manager van de afdeling Midden Nederland. Zij toonde zich direct enthousiast voor het thema *Verbindingen* wilde graag inzetten op het maken van artikelen en of beeldverhalen voor een plaatselijke krant. Zij zou binnen de afdeling zoeken naar een geschikte projectleider en ook

---

⁷ Inmiddels kunnen de projectbegeleiders overigens wel als ervaren beschouwd worden.

kijken of ze een geschikte docent kon vinden. Door grote drukte van de interim manager duurde het vrij lang voor de projectleider gevonden was. Deze werd uiteindelijk gevonden in een jonge vrouw die eerder bij de uitvoering van een project van VluchtelingenWerk betrokken was. Het krantenplan leek haar erg leuk, maar ze had nog wel veel vragen over de manier waarop ze het aan zou kunnen pakken. Bovendien was het nog niet zeker of haar contract echt verlengd kon worden.

Spijkers met koppen in september

In augustus zat er nog weinig schot in de zaak. Het was nu wel duidelijk dat de beoogde projectleider een contract kreeg en op het gebied van de werving waren er wel enkele stappen gezet, maar er was nog geen docent en geen ruimte. En het was ook nog niet duidelijk of er een plaatselijke krant was die artikelen wilde plaatsen. Bij het volgende gesprek, waar ook de interim manager en een vrijwilliger aanwezig waren konden gelukkig heldere afspraken worden gemaakt. De interim manager ging alsnog opzoek naar een docent en zou ook zorgen voor een passende begroting voor het project.

Samen werd geconcludeerd dat het logisch is dat een krant zich nog niet wil binden aan artikelen die nog niet eens geschreven zijn. Zodra de docent en de ruimte gevonden waren zou de groep gewoon maar moeten beginnen en dan aan de hand van de producten moeten kijken of er een krant of een huis-aan-huis-blad geïnteresseerd zou zijn in publicatie. Mocht dat niet zo zijn, dan kon er altijd

nog gekeken worden of de artikelen op een andere manier gepubliceerd konden worden.

Eind september was er een docent gevonden. Een antropologe met een journalistieke opleiding, die als freelancer haar brood verdient. Ook was de Hogeschool Utrecht bereid gevonden om gratis ruimte en apparatuur in het gebouw van de School voor Journalistiek ter beschikking te stellen.

Foto: Christel Peek

De docent maakte een projectplan en op 30 oktober 2007 vond de eerste bijeenkomst plaats. Als doel voor het project formuleerde ze: deelnemers krijgen de gelegenheid elkaar en de stad Utrecht nader te leren kennen –de journalistiek dient hierbij als medium. In acht bijeenkomsten komen journalistieke producten tot stand die- afhankelijk van de kwaliteit - gepubliceerd worden in de lokale pers. De verhalen zullen ook gebundeld worden tot een soort boekje of tijdschrift.

Deelnemers met journalistieke ervaring

Over het werven van deelnemers bestond er aanvankelijk enige onduidelijkheid. De projectleider is in eerste instantie gaan zoeken naar mensen met een journalistieke of creatieve achtergrond omdat zij dacht dat deze mensen wel geïnteresseerd zouden zijn. Bij VluchtelingenWerk in Utrecht waren verschillende mensen bekend die in hun land van herkomst journalistieke ervaring hadden opgedaan. Met hen is de projectleider als eerste gaan praten. BMP ging er meer vanuit dat in iedereen die graag aan een krant wilde werken aan het project mee zou kunnen doen. Soms is een goed idee voor een verhaal immers nog belangrijker dan het schrijven zelf en bovendien kon er ook gewerkt worden met foto's, tekeningen en dergelijke. Behalve met mensen uit het eigen netwerk heeft de projectleider contact gelegd met het UAF, stichting voor Vluchteling-Studenten en heeft ze een oproep geplaatst op de website www.onfile.eu, een site van vluchtelingjournalisten. Via deze contacten kwamen er al snel een aantal aanmeldingen binnen, hoewel sommige van ver buiten Utrecht kwamen en dus niet mee konden doen met het project. Voor het werven van Nederlanders hebben de projectleider en de vrijwilligers een stukje over het project op de website van VluchtelingenWerk geplaatst. Dit leidde er onder andere toe dat enkele mensen van de Fortis Foundation zich hebben aangemeld. De mensen die benaderd werden, vonden het project erg interessant. De coördinator 'vrijwilligers' van VluchtelingenWerk, heeft het

project gemeld bij mensen die zich aanmeldden om vrijwilliger te worden. Daarnaast hebben de projectleider en de vrijwilliger ook in hun eigen netwerk gezocht. Het sprak de deelnemers aan om iets te maken. Ook was het aantrekkelijk dat het een kortlopend project was met een duidelijk eind. De motivatie om mee te doen was verder de mogelijkheid om 'elkaar te leren kennen'.

Bij de start waren er elf deelnemers. Gedurende de bijeenkomsten hebben er een aantal wijzigingen voorgedaan in de groepssamenstelling. Drie vluchtelingen en twee Nederlanders moesten wegens overbelasting of persoonlijke problemen, al in het begin besluiten om niet meer mee te doen. Hierdoor werd de projectleider opnieuw genoodzaakt om te gaan werven. Nu besloot ze niet alleen op zoek te gaan naar mensen met journalistieke kwaliteiten, maar ook naar mensen waarvan ze dacht dat het goed voor ze was om mee te doen, omdat ze een klein sociaal netwerk hadden. Uiteindelijk heeft het project met negen deelnemers de eindstreep gehaald.

Een waslijst aan ideeën

Er is eerst een bijeenkomst geweest waar de deelnemers kennis hebben gemaakt met elkaar en het idee van het project is besproken. De deelnemers hebben een map gekregen met alle belangrijke informatie en zij kregen een huiswerkopdracht mee om na te denken over of er iets of iemand in Utrecht is waarnaar, of naar wie ze heel

nieuwsgierig waren. “Wat heb je eigenlijk altijd al willen weten, maar ben je tot nu toe niet in de gelegenheid geweest om nader uit te zoeken?” De docent vertelde dat ze contact had gehad met het AD-Utrecht en het Stadsblad. Het AD reageerde terughoudend, het Stadsblad was enthousiast. Dit gaf meteen richting aan sommige artikelen, in de zin dat de lezers Utrechters zouden zijn en dat de artikelen een bepaalde lengte moesten hebben.

Eerste bijeenkomst

Tijdens de eerste ‘formele’ bijeenkomst was te merken dat iedereen zijn huiswerk goed had gedaan. Er kwamen veel ideeën voor te schrijven artikelen. Voorbeelden van onderwerpen die uit de bijeenkomst naar voren kwamen zijn:

- Wanneer is Nederland je vaderland?
- Waarom worden sommige moslims christenen?
- Wat valt nieuwkomers op aan de stad Utrecht?
- Wie was de eerste immigrant in Utrecht?
- Interview met wethouder Cees van Eijk?

Tijdens de tweede bijeenkomst hebben de deelnemers elkaar geïnterviewd. Ook zijn er koppels gevormd van een vluchteling en een Nederlander die met elkaar een onderwerp kozen en overlegden hoe ze te werk zouden gaan en welke vragen ze wilden stellen.

In het begin heeft de groep erg geworsteld met de vraag voor wie schrijven we eigenlijk? Moeten het stukken zijn die vooral voor het Stadsblad interessant zijn? Moeten ze bijdragen aan een

ander beeld van vluchtelingen? Of kiezen we er voor om te schrijven wat we zelf leuk en belangrijk vinden?

Uiteindelijk heeft de groep ervoor gekozen alleen maar artikelen te maken die de deelnemers zelf graag wilden maken. De verwachting was dat dit in ieder geval tot oorspronkelijke en persoonlijke stukken zou leiden.

De eerste serie artikelen die de deelnemers maakten gingen vooral over de Kanaalstraat, een zeer multiculturele straat in Utrecht. Onderweg deden zich de nodige verrassingen voor. Zo ging een koppel de eigenaar van een kaaszaak in die straat interviewen. Men verwachtte een Nederlandse man, maar tot verbazing van de interviewers bleek de eigenaar uit Iran te komen. Dit leverde een smakelijk artikel, waarin zowel de huidige als de vorige (Nederlandse) eigenaar aan het woord kwamen. Bij de band tussen de twee mannen bleek hun zelfde gevoel voor humor een belangrijke rol te spelen.

Krant voor de minister

In november kwam het programma van de groep opeens in een stroomversnelling terecht. Minister Vogelaar zou een bezoek brengen aan VluchtelingenWerk Midden Nederland en het plan was ontstaan om haar een krant aan te bieden met artikelen van de Bi-ont schrijvers. Dus moest er opeens haast gemaakt worden. Er moesten niet alleen nog meer artikelen gemaakt worden, ze moesten meteen ook goed genoeg zijn voor een

krant en op tijd bij de opmaker en de drukker zijn. De deelnemers gingen nu in andere koppels opnieuw op stap. Er werden artikelen gemaakt met koppen als: *Liefde op het eerste gezicht* (voor de stad Utrecht) en *Verdwaald in Hoog Catharijne*. Ze interviewden ook elkaar. Dit leidde onder andere tot het artikel moslim wordt christen! De koppels stuurden hun artikelen naar de docent die, indien nodig, redactionele aanwijzingen gaf. Ondertussen werd nagedacht over bijpassende foto's en de indeling van de krant. De artikelen werden daarna nog een keer door de docent geredigeerd, zodat ze goed genoeg waren voor publicatie.

Maar ze kwam niet

En het lukte. Begin december lag er een prachtige krant van vier pagina's A3. Maar de minister kwam niet. In overleg met VluchtelingenWerk Nederland heeft de projectleider toen snel een noodoplossing bedacht. Twee deelnemers konden de krant aanbieden aan een van de directeurs van de organisatie en hem tegelijk interviewen. Dit leverde een artikel op voor de volgende versie van de krant. Er was namelijk een nieuw bezoek van de minister gepland. Dit zou begin februari plaatsvinden, rond de einddatum van de Bi-ont pilot. Een mooie gelegenheid om de krant uit te breiden met nieuwe artikelen en deze alsnog aan de minister aan te bieden.

Echte redactievergaderingen

De wekelijkse bijeenkomsten in de School voor Journalistiek kregen steeds meer het karkater van een soort redactievergaderingen. De deelnemers bespraken met elkaar wat voor artikelen ze wilden maken en wie waar aan zou werken. Reeds geschreven artikelen werden becommentarieerd en er werd gezocht naar andere rubrieken die bij zouden kunnen dragen aan de verlevendiging van het blad (recepten, gedichten, cartoons en dergelijke).

De sfeer tijdens de bijeenkomsten was rustig en serieus. Het was een leuke groep mensen die veel met elkaar discussieerde en goed naar elkaar luisterde. De verhalen die men vertelde over het verloop van de interviews werden met veel aandacht gevolgd. Er werd niet alleen geïnterviewd, mensen gingen bijvoorbeeld ook op stap naar de bibliotheek om achtergrondgegevens bij hun verhalen te zoeken. Een Nederlandse deelnemer interviewde de dochter van een van de vluchtelingredacteurs. Niet alle artikelen die werden gemaakt zijn ook gepubliceerd. Een Irakese vrouw die uitgebreid geïnterviewd was, wilde op het laatste moment toch niet dat haar verhaal in de krant zou komen.

Soms werden twee artikelen gecombineerd tot één. In de praktijk kwam veel van het schrijven van de artikelen neer op de Nederlandse deelnemers. De projectleider was bang dat dit als te belastend zou worden ervaren, maar dat bleek niet het geval te

zijn. De vluchtelingen die meededen hadden op andere punten zoveel in te brengen, dat men niet het gevoel had dat er sprake was van onevenwichtigheid. Door het proces van de eerste ideeën tot en met het eindproduct helemaal mee te maken hebben de deelnemers ervaren wat er allemaal bij komt kijken om een krant te maken.

Ongemerkt groeit een band

Binnen de groep waren er twee deelnemers (een vluchteling en een Nederlander) die heel erg enthousiast en open waren. Zij trokken de groepen in eerste instantie mee. Later waren ook de mensen die minder goed Nederlands spraken wat losser. In de loop van de bijeenkomsten en door het werken in wisselende koppels hebben de mensen elkaar en de stad Utrecht echt beter leren kennen. Door het werken aan de krant ontstond er ongemerkt een band tussen de deelnemers. Sommigen kwamen bij elkaar over de vloer om te eten en kennis te maken met de familie. De vrouw van een van de redacteurs bakte regelmatig een cake die meegenomen werd naar de vergaderingen. De deelnemers zochten elkaar op om te vragen hoe de interviews gelopen waren en discussieerden met elkaar over allerlei zaken. Zo was er één persoon die heel duidelijk was in zijn mening over Nederlanders. Hij vond ze afstandelijk en had grote moeite om contact met ze krijgen, iets wat hij met Fransen bijvoorbeeld helemaal niet had. De groep heeft hier lang over doorgepraat en aangegeven

dat het niet altijd onwil is van mensen. "Soms weet je ook gewoon niet wat je zeggen moet."

Foto: Christel Peek

Hoewel de minister niet kwam, is het maken van een tussenkrant toch een goede keus gebleken. De kwaliteit van de artikelen overtuigde het Utrechts Stadsblad en er werd afgesproken dat er vijf artikelen in deze huis-aan-huis-krant overgenomen zouden worden.

Wethouder in plaats van minister

Voor de eindversie van de krant besloot de groep ook wat aandacht aan de geschiedenis te besteden. Daarvoor werden Hongaarse mensen geïnterviewd die in de jaren vijftig naar Utrecht zijn gekomen. Er werd een artikel geschreven over een Iraanse kunstenaar die met zijn kunstwerk onder zijn arm advies gaat vragen bij de kunstuitlen en een Eritreër, een Iraniër en een Nederlander maakten

een verhaal over de film Moordwijven die ze met zijn drieën in de bioscoop gezien hadden.

“De film is met veel humor en vaart gemaakt. We hebben alledrie hard moeten lachen... Masoud en Tahir zijn ook erg onder de indruk van de techniek van de film. Beiden hebben weinig Nederlandse films gezien. “Ik wist niet dat Nederlandse films net zo goed in elkaar zitten als Hollywood-films, zegt Tahir”.... “Als mijn moeder in Eritrea deze film zou zien, zou ze niet geloven dat dit mogelijk is”, zegt hij na afloop van de film. “De mensen in Eritrea zijn arm, ze hebben belangrijkere dingen om zich druk over te maken. Plastische chirurgie wordt er alleen toegepast bij kinderen die verminkt zijn. En dan nog alleen als ze geluk hebben”.. “Ook in Iran gaan veel mensen naar de chirurg om hun uiterlijk te laten bijstellen”, zegt Masoud. “heel veel vrouwen laten hun neus verbouwen. Die vrouwen zijn niet eens zo rijk.”

En dan gebeurt in februari het onvermijdelijke, de minister zegt de afspraak opnieuw af. Wethouder Van Eijk, die deze dag ook aanwezig zou zijn, is gelukkig graag bereid de krant in ontvangst te nemen. Op de dag van de presentatie verzamelen zich zo'n dertig mensen in het zaaltje van het Cos in Utrecht. De voorzitter van de afdeling van VluchtelingenWerk en de projectleider houden een korte speech. De projectleider vertelt over het productieproces van de krant en haar tevredenheid met het eindresultaat. Ook de wethouder is trots op het product dat 'zijn' Utrecht op een zo positieve

manier benadert en onverwachte doorkijkjes geeft, zoals het verhaal van de man die erg van Hoog Catharijne houdt.

Hij neemt de krant pagina voor pagina door met de deelnemers en is oprecht geïnteresseerd in de verhalen achter de artikelen. De deelnemers glimmen van trots. De krant is inmiddels in een oplage van 1000 exemplaren verschenen. Deze worden verspreid onder organisaties en groepen in de stad. Ook worden ze op een aantal drukbezochte punten als de bibliotheek neergelegd. De wethouder zegt toe dat er als deze op zijn, op kosten van de gemeente nog meer exemplaren gedrukt kunnen worden. En dit is inmiddels ook gebeurd.

Docent geeft ruimte

De docent heeft in het geheel een belangrijke rol gespeeld. Ze heeft de deelnemers heel veel ruimte gegeven om met eigen ideeën te komen. De projectleider was hierdoor wel eens bang dat het allemaal te lang zou duren. Maar door de deelnemers is dit hoogst gewaardeerd. Hierdoor hebben zij het gevoel dat de krant echt hún krant is. Het contact tussen docent en projectleider was verder prima. Ze belden vaak met elkaar om dingen te overleggen. De docent besteedde veel aandacht aan het kwaliteit van de stukken. Gelukkig vonden de deelnemers het niet erg als ze aanwijzingen gaf. Ze vonden dit juist zeer leerzaam. Voor de projectleider was het een hele ervaring dat het project zo duidelijk onder haar verantwoorde-

lijkheid viel. Ze heeft dit als spannend ervaren en was blij dat ze af en toe op BMP kon terugvallen. Projectleider en docent hebben extra uren in het project gestoken, om te zorgen dat alles op rolletjes liep en er een goed product uit zou komen.

Doorwerking

Bij de nabespreking geven de mensen die aan de krant gewerkt hebben aan dat het meedoen voor hen ontzettend belangrijk is geweest. Ze hebben talenten bij zichzelf ontdekt waarvan ze niet wisten dat ze die hadden. Ze zijn veel meer te weten gekomen over de stad Utrecht en hebben inzicht gekregen in het productieproces van een krant. Bovendien hebben ze er opeens veel vrienden bij. Ze besluiten om nog een keer met zijn allen te gaan eten bij een van de deelnemers thuis. Een Nederlandse deelnemer is zich gaan oriënteren op opleidingen op het gebied van de journalistiek. Een van de vluchtelingen die een opleiding tot systeembeheerder heeft gevolgd, krijgt door toedoen van het project een baan bij VluchtelingenWerk Midden Nederland. Een andere deelnemer die een inburgeringscursus op het ROC volgt, neemt de krant trots mee naar zijn docenten en klasgenoten. De artikelen in het Stadsblad hebben tot verschillende reacties geleid. Een vrouw belde naar

aanleiding van het interview met een jonge Irakese vrouw die zich beklaagde dat ze zo weinig gelegenheid heeft om Nederlands te spreken. Ze bood aan om met haar te oefenen voor haar staatsexamen. Een ander echtpaar benaderde VluchtelingenWerk naar aanleiding van hetzelfde artikel dat zij graag vluchtelingen wilde helpen. De groep komt nog met enige regelmaat op informele wijze bij elkaar.

Nabeschuiving

De pilot in Utrecht is, na een trage start, bijzonder vlot verlopen. Docent, projectleider en vrijwilliger vormden een goed team dat onverwachte kansen wist te pakken, maar ook met tegenslagen wist om te gaan. Het is uitzonderlijk om van deelnemers te horen dat het meedoen aan de pilot een hele ommekeer in hun leven teweeg heeft gebracht. Anders dan in de plattelands gemeenten bestaat er bij de deelnemers in Utrecht geen behoefte om als groep nog bijeen te komen. Men houdt het liever bij de persoonlijke contacten die zich in de loop van het project ontwikkeld hebben. Doordat de krant zo leesbaar is en een vrolijke uitstraling heeft, heeft deze zeker bijgedragen aan een andere beeldvorming over vluchtelingen in Utrecht.

4. De uitgangspunten getoetst

Hiervoor is het verloop van de pilots beschreven. In dit hoofdstuk kijken we hoe methodische en theoretische uitgangspunten die in de hoofdstukken 1 tot en met 3 staan geformuleerd in de praktijk hebben uitgepakt en of ze werkelijk hebben bijgedragen aan het totstandkomen van meer duurzame ontmoetingen tussen Nederlanders en vluchtelingen.

4.1 Methodische uitgangspunten

In hoofdstuk 3 zijn de volgende methodische uitgangspunten voor de pilots gegeven.

- Er wordt gewerkt met groepen van minimaal acht tot maximaal dertig deelnemers, afhankelijk van de gekozen werkwijze. De helft van de deelnemers is Nederlander, de andere helft vluchteling. De vluchtelingen komen uit verschillende landen. De groepen staan open voor alle leeftijden.
- Ter plekke is een projectleider aanwezig die verantwoordelijk is voor het werven van de deelnemers, het aantrekken van een docent, het betrokken houden van de deelnemers, het organiseren van een slotpresentatie en het opstellen van een kort verslag.

- Er wordt van te voren gekozen op welk thema en welk soort product de pilot zich richt.
- De docent is verantwoordelijk voor het tot stand komen van de producten, maar heeft ook oog voor het groepsproces.
- De afdeling die de pilot organiseert, krijgt via het Landelijk Bureau van VluchtelingenWerk een premie van 4.000 tot 6.000 euro.
- De projectleiders kunnen BMP raadplegen wanneer zij behoefte hebben aan ruggespraak of in geval van problemen.

In deze paragraaf kijken we in concluderende zin of deze uitgangspunten in de praktijk werkbaar zijn geweest.

Aantallen deelnemers

De pilots hebben gewerkt met groepen van minimaal tien en maximaal tweeëntwintig deelnemers. Er zijn over het geheel genomen relatief weinig afvallers geweest. In Utrecht hebben de meeste wisselingen binnen de groep plaatsgevonden, vooral wegens de volle agenda's van mensen. In Terneuzen vielen twee mensen zonder papieren af, omdat ze bang waren bij de grens aangehouden te worden. In Raalte hebben twee Nederlandse vrouwen wegens ziekte moeten afzeggen. Daar staat tegenover dat het in

verschillende projecten is voorgekomen dat de deelnemers een vriend of vriendin of hun kinderen meenamen om mee te doen. In Hardenberg hebben de echtgenoten van de deelnemers op de achtergrond het nodige werk verricht.

Alle afdelingen zijn er in geslaagd groepen te vormen die voor de helft uit vluchtelingen en voor de helft uit Nederlanders bestaan. Daarbij is gezocht naar vluchtelingen uit verschillende landen. Eerdere ervaringen met de uitvoering van projecten Levensloop Oudere vluchtelingen (LOV- projecten) hebben geleerd dat het werken met groepen met vluchtelingen uit diverse landen ertoe bijdraagt dat mensen zich makkelijker uiten. Aan de ene kant hebben ze het gevoel dat de anderen weten wat het betekent om te moeten vluchten, aan de andere kant wordt al te grote sociale controle vanuit de eigen gemeenschap voorkomen. Daarbij komt dat zeker in de kleinere plaatsen de aantallen vluchtelingen uit een zelfde land, beperkt zijn.

Het werken met deze gemengde opzet is in alle projecten als verrijkend ervaren. De deelnemers zijn hierdoor in staat geweest hun sociale kring aanzienlijk uit te breiden. Hierdoor hebben ze meer dan tevoren het gevoel dat zij deel uitmaken van de Nederlandse en vooral de plaatselijke samenleving. Voor sommige deelnemers is het meedoen aan het project een concrete opstap naar werk geweest.

Thema's en producten

De afdelingen hebben hun eigen keuzes gemaakt wat betreft het thema en het eindproduct. Deze keuzes zijn van invloed geweest op de effecten van de projecten.

Een voorbeeld is de groepen waarmee gewerkt is. De groepen rond *Het gevoel van thuis* bestonden vrijwel alleen uit vrouwen. De groepen die zich met het thema *Verbinding* bezighielden trokken meer mannen aan. In Terneuzen deden evenveel mannen als vrouwen mee. In Utrecht waren de vluchtelingen vrijwel allemaal man.

Voor de doelstelling van Bi-ont maakt het niet veel uit of er alleen met vrouwengroepen wordt gewerkt of met groepen die wat betreft sekse gemengd zijn. Wanneer er alleen vrouwen meedoen is het soms makkelijker om vluchtelingvrouwen te bereiken die anders nooit ergens aan meedoen. Maar de behoefte onder mannen aan mogelijkheden tot ontmoeting en binding moeten zeker niet onderschat worden. Juist zij lijden vaak sterk onder het gevoel dat hun talenten en prestaties niet meetellen in de Nederlandse maatschappij. De ervaringen in Terneuzen met een gemengde groep van mannen en vrouwen waren bijzonder positief.

De pilots rond *Het gevoel van thuis* zijn, doordat ze meerdere momenten kenden waarop gasten werden uitgenodigd, sterk verankerd in de lokale gemeenschap. Zij hebben een grote kring van geïnteresseerden en betrokkenen om zich heen weten te verzamelen.

Bij de Verbindingsprojecten ligt dit iets anders. Zij dragen vooral bij aan het gevoel van eigenwaarde van de deelnemers. In deze projecten zijn bovendien producten ontwikkeld die ook na afloop van het project nog lang hun werk kunnen doen.

Projectleiders

Alle projecten kenden een betaalde projectleider. In de meeste gevallen de coördinator van de plaatselijke afdeling. Zij hebben een belangrijke stem gehad in de keuze voor het thema en de werkvorm van het project. Alleen de projectleider in Utrecht is in een later stadium, toen de keuze al gemaakt was, bij de pilot betrokken. Dit had tot gevolg dat ze in het begin nog wat zoekend was naar de manier waarop het programma kon worden ingevuld.

De projectleiders hebben gezorgd voor het werven van de deelnemers, het aantrekken van een docent, het betrekken houden van de deelnemers, het organiseren van een slotpresentatie en het opstellen van een kort verslag. Daarnaast hebben de projectleiders zich actief bezig gehouden met het wel en wee van de deelnemers gedurende de uitvoering van het project en hebben ze soms als vertrouwenspersoon gefungeerd. In de projecten rond *Het gevoel van thuis* hebben ze zich ook actief beziggehouden met het bespreekbaar maken van het thema binnen de groep.

In de Verbindingsprojecten hebben, door de directere koppeling tussen thema en product, de docenten een meer centrale rol gespeeld bij de uitwerking van het thema.

Docenten

De docenten zijn door de projectleiders geworven. Alleen in Hardenberg is niet met een docent gewerkt. De vakkennis van docenten is van groot belang geweest voor de kwaliteit van de eindproducten. De maaltijden, maar ook het patchwork, de krant en de film waren van hoge kwaliteit. Daarnaast hebben de docenten stuk voor stuk ook oog gehad voor de processen binnen de groepen en hun best gedaan om iedere deelnemer tot zijn recht te laten komen. Soms is het in het begin even zoeken geweest naar de juiste verhouding tussen projectleider en docent. In Castricum was er enig verschil van inzicht over de manier waarop het thema in de bijeenkomsten aan de orde moest komen. De projectleider hechtte meer belang aan een programmatische aanpak op dit punt. De docenten gingen er vanuit dat het gesprek vanzelf wel op gang zou komen.

In Raalte was de docent aanvankelijk ook belast met het bespreekbaar maken van het thema. Dit bleek niet eenvoudig te combineren met haar andere taken. Een volgende keer wil men daar iemand apart verantwoordelijk maken voor de inhoudelijke kant van het project.

In Hardenberg is geen docent betrokken geweest. Daar is de projectleider verantwoordelijk geweest

voor de aandacht voor het thema. Zij heeft dit niet direct aan de orde gesteld, maar het tijdens de bijeenkomsten als vanzelf naar boven laten komen. De twee projectbegeleiders hebben zich vooral beziggehouden met organisatorische zaken. De afwezigheid van een vakdocent heeft erg veel druk op de projectleider gelegd die nu voor alle aspecten van het project verantwoordelijk was. De combinatie van verschillende taken heeft er mede toe geleid dat er in dit project wat minder aandacht is geweest voor verdieping van het thema.

De docenten uit de Verbindingsprojecten hebben, omdat er veel vakkennis kwam kijken bij het maken van de producten, een centrale rol gespeeld in hun project. Voor de projectleider in Utrecht, die bij alle bijeenkomsten aanwezig was, was het hierdoor soms zoeken naar haar rol. Moest ze nu gewoon meedoen met het maken van de krant? Of moest ze stilletjes aanwezig zijn en er vooral voor zorgen dat de deelnemers op tijd kwamen en dat er koffie en thee was? Uiteindelijk heeft ze voor de laatste opstelling gekozen, een volgende keer zou ze echter meer bij de totstandkoming van het product betrokken willen zijn. De projectleider uit Terneuzen heeft de inzet van de twee docenten vooral ervaren als ruimte scheppend. Hierdoor kon zij meer aandacht aan de verzorgende taken geven.

Vrijwilligers

Alle projectleiders hebben ondersteuning gehad van vrijwilligers die zich bezighielden met de

praktische gang van zaken. Hun inzet is onmisbaar gebleken. Ze namen niet alleen veel taken op zich, maar fungeerden samen met de docent, ook als gesprekspartners voor de projectleiders om de voortgang op gezette tijden mee te evalueren.

Foto: Leo van Moorhem

Financiële ondersteuning

De pilots hebben van VluchtelingenWerk Nederland elk een bedrag van tussen de 4.000 en 6.000 euro ontvangen. Dit bedrag is in de meeste gevallen toereikend gebleken voor de directe kosten van de uitvoering en het inhuren van de vakdocent(en). De uren van de projectleiders konden uit dit bedrag niet vergoed worden. In alle gevallen bleek dat de projectleiders meer uren in het project hebben gestoken dan ze van tevoren gecalculeerd hadden. Voor toekomstige Bi-ont projecten is het verstandig om op dit punt goed naar de begroting te kijken.

Ondersteuning BMP

De stichting BMP is tijdens de uitvoering van de pilots verschillende malen door de projectleiders geraadpleegd. Belangrijke onderwerpen daarbij waren:

- De verhouding tussen docent en projectleider;
- De wijze waarop het thema aan de orde kon worden gesteld;
- Het programma van de eindpresentatie;
- Het creatieve gehalte van het programma.

De aandacht en interesse van de medewerkers van BMP is door de projectleiders zeker als ondersteunend ervaren.

4.2 Inhoudelijke uitgangspunten

Aan het eind van hoofdstuk 2 is een serie inhoudelijke uitgangspunten geformuleerd. In deze paragraaf kijken we, op basis van de verslagen in hoofdstuk 3, of deze veronderstellingen door de praktijk ondersteund worden.

Nieuwe initiatieven

Ontmoetingen tussen mensen van verschillende bevolkingsgroepen ontstaan meestal niet vanzelf. Daarvoor zijn initiatieven, programma's en structuren nodig. Een belangrijke vraag daarbij is, wat voor soort initiatieven bijdragen aan het creëren van binding en ontmoeting tussen vluchtelingen en Nederlanders en wie daarbij initiatiefnemer kan zijn. Het Bi-ont project is op

initiatief van het Landelijk Bureau van VluchtelingenWerk in samenwerking met de stichting BMP tot stand gekomen. Daarbij is gekozen voor een aanpak waarbij een aantal afdelingen van VluchtelingenWerk werd uitgenodigd om op te treden als initiatiefnemer voor een plaatselijk of regionaal ontmoetings- en bindingsproject. Achterliggende gedachte was dat de pilots andere afdelingen zouden kunnen inspireren en dat er op basis van de opgedane ervaringen methodische handreikingen ontwikkeld konden worden.

Aan de afdelingen die de pilots gingen uitvoeren is een aantal werkprincipes meegegeven. Binnen deze kaders hadden de afdelingen de nodige vrijheid om te kiezen:

- Op welke van de twee thema's ze zich wilden richten;
- Welke werkvorm en welk eindproduct hun voorkeur had;
- Met welke docent ze wilden werken;
- Wat voor soort presentatie ze wilden organiseren.

Doordat ze zelf een aantal belangrijke keuzes konden maken, hebben de afdelingen het gevoel gehad dat zij weliswaar deel uitmaakten van een groter geheel, maar toch vooral zelf de initiatiefnemer van hun eigen Bi-ont project waren. Deze initiatiefrol is in de vijf gemeentes nadrukkelijk erkend. Bestuurders, politici en

inwoners hebben laten zien dat zij trots zijn op hun plaatselijk project en op de bijdrage hiervan aan de integratie en participatie van vluchtelingen.

De coördinatoren en vrijwilligers van de afdelingen hebben (opnieuw) ervaren dat het mogelijk is zelf het initiatief tot dit soort projecten te nemen en worden door de deelnemers en andere betrokkenen ook aangesproken op die rol.

Verhalen met gevoel

Het vertellen van verhalen is een belangrijk middel om gevoelens te uiten, een gedeelde beleving te creëren, stereotypen te doorbreken en nieuwe richtingen te ontdekken.

In de pilots hebben verhalen een belangrijke rol vervuld. Bij de projecten rond het thema *Verbinding* hebben de verhalen van de deelnemers en anderen een directe basis gevormd voor de eindproducten. Zo zijn Nederlanders en Vlamingen in het project in Zeeuws-Vlaanderen door de vluchtelingen uitgenodigd om als het ware in hun huid te kruipen en te voelen wat zij hebben meegemaakt. Doordat ze de verhalen daarna ook nog voor de camera gespeeld hebben, hebben de acteurs de verhalen verinnerlijkt. Zij zullen nooit meer op dezelfde manier naar vluchtelingen en naar bijvoorbeeld de IND kijken als daarvoor. Een zelfde effect wordt bereikt bij het publiek dat naar de film kijkt.

In Utrecht zijn aan de bestaande verhalen van de deelnemers nieuwe verhalen uit het Utrechtse toegevoegd. Een mooi voorbeeld is het verslag dat

drie deelnemers in de krant schreven over de film *Moordwijken*. Dit leverde een verhaal op waarin de schrijvers niet alleen iets over zichzelf en hun achtergrond vertelden, maar ook een nieuw verhaal over de hedendaagse Nederlandse samenleving.

In de projecten rond *Het gevoel van thuis* hebben de verhalen vooral gefungeerd als bindmiddel om de ontmoeting een diepgaander karakter te geven en te zorgen dat de deelnemers elkaar ook op gevoelsniveau konden ontmoeten. Bij deze projecten was de functie van verhalen iets minder vanzelfsprekend. De projectleiders moesten er echt op letten dat het thema in de gesprekken aan de orde kwam en dat de deelnemers werden uitgenodigd om elkaar een ander soort verhalen te vertellen, dan de dagelijkse verhalen bij de koffie. Hoewel het soms zoeken was op welke manier dit het beste kon, zijn alle drie de projectleiders er van overtuigd dat het werken met een thema ertoe bijdraagt dat de deelnemers elkaar beter leren kennen. Bovendien helpt het werken met een thema ook bij het aanspreken van een breder publiek.

Werken aan een product scheidt ruimte

Vriendschappen kun je niet afdwingen. Maar door samen aan een product te werken, ontstaat er wel ruimte om elkaar diepgaander te leren kennen. Bovendien creëert het werken aan een film, of een buffet min of meer gelijkwaardige relaties tussen de mensen die meedoen.

Bij het werven van deelnemers hebben de organisatoren vooral gezocht naar mensen die het leuk vonden om aan een film of een krant of een patchwork te werken, of om te koken. Het doel van ontmoeting was wel belangrijk, maar kwam toch op de tweede plaats. Deze manier van werken leidde ertoe dat de deelnemers meerdere motieven hadden om aan het project mee te blijven doen. Ze vonden het leuk om hun steentje bij te dragen aan het product, ze leerden onderweg het nodige over de technische kanten van het vak en ze ontmoetten op een bijzondere manier andere mensen. Doordat de programma's zich in een relatief korte periode afspeelden hadden de deelnemers al snel het gevoel dat het mede van hun inspanning afhing of de eindstreep gehaald zou worden. Hierdoor werd de eigen ambitie geprikkeld.

Gelijkwaardige relaties

Het werken aan een product maakte ook dat de Nederlanders die meededen niet vanzelfsprekend het meeste wisten of de grootste vaardigheden hadden. Zelfs bij het maken van de krant, waarbij toch een groot beroep wordt gedaan op het beheersen van het Nederlands, was het niet zo dat de Nederlanders de boventoon voerden. De een kon goede zinnen maken, maar de ander had, ook al was zijn Nederlands niet perfect, meer inzicht in de structuur van een verhaal. De ideeën voor artikelen kwamen van iedereen.

Al snel ging het in de diverse groepen niet meer om de verschillen tussen groepen, maar om de kwaliteiten van de individuele deelnemers en de persoonlijke relaties die mensen met elkaar ontwikkelden. De projecten hebben ook bijgedragen aan het ontstaan vriendschappen tussen Nederlanders onderling.

Veel publieke aandacht

De producten die gemaakt werden, zijn niet alleen belangrijk geweest voor de deelnemers, maar hebben ook hun weg naar een breder publiek gevonden. De belangstelling van de plaatselijke en regionale media voor de projecten was, met uitzondering misschien van Terneuzen, opvallend groot en de berichtgeving was zonder uitzondering positief. Hierdoor hebben de projecten bijgedragen aan een andere beeldvorming over vluchtelingen en de mogelijkheden om als Nederlanders en vluchtelingen samen iets te ondernemen. Ook de hoeveelheid gasten en belangstellenden die de projecten hebben weten te bereiken is opvallend groot. Naast de deelnemers zijn er zeker achthonderd mensen als gast, of als genodigde bij de presentatie van de producten betrokken geweest. Onder hen veel plaatselijke politici, bestuurders en vertegenwoordigers van lokale organisaties. En dan hebben we het nog niet over de mensen die *Utrecht Divers* hebben ontvangen en gelezen en de mensen die op verschillende plekken in Nederland en België naar de film *In goede aarde* hebben gekeken.

Talent werkt

Door mensen aan te spreken op hun talenten en ze de gelegenheid te bieden iets te maken waar ze trots op kunnen zijn, groeit hun gevoel van eigenwaarde en zijn ze beter in staat om sturing te geven aan hun leven.

In alle vijf de pilots voelden de deelnemers zich aangesproken op hun talenten. Voor sommigen was het vanaf het begin duidelijk waar dit talent ligt, anderen ontdekten gaandeweg dat ze dingen konden waarvan ze niet wisten dat ze het in zich hadden.

De Verbindingspilots boden de deelnemers vrij veel ruimte om te kiezen waar ze zich op wilden richten. Bijvoorbeeld, acteren, of opnemen, ideeën voor een artikel ontwikkelen of zelf schrijven. Omdat er bij deze projecten vaak geïmproviseerd moest worden en er altijd sprake was van een zekere tijdsdruk, werden mensen ook uitgedaagd om dingen te doen die ze normaal gesproken niet meteen gedaan zouden hebben, bijvoorbeeld meespelen in de film.

Bij de projecten rond *Het gevoel van thuis*, lag het accent voor iedereen wat meer op dezelfde vaardigheden (koken en naaien), maar ook hierbij ontdekten mensen nieuwe kanten van zichzelf. Het ontwerpen van een lapje waarin je je gevoel van thuis tot uitdrukking brengt, is toch iets anders dan het naaien van een jurk volgens een vast patroon. Het voeren van gesprekken met gasten doet een

groot beroep op je sociale vaardigheden. In de evaluatiegesprekken na afloop benadrukten de vluchtelingen dat ze door mee te doen aan de projecten het gevoel hadden dat ze niet langer langs de kant stonden, maar dat hun bijdrage er werkelijk toe deed. Hun producten oogsten waardering, niet alleen bij genodigden en gasten, maar ook bij hun eigen familieleden. Een Afghaanse vrouw uit Terneuzen vertelde dat haar familie toen ze aan de film begon, niet erg enthousiast was. Ze was alsmat weg en haar man en kinderen konden zich niet voorstellen dat hun moeder, die in Afghanistan rechter was, maar hier als schoonmaakster in de keuken van een verzorgingshuis werkte, zich als een echte filmer zou ontpoppen. Toen ze het eindproduct eenmaal hadden gezien waren ze diep onder de indruk en keken met heel andere ogen naar hun moeder. In het gezamenlijk evaluatiegesprek bleven de vluchtelingen steeds benadrukken dat het meedoen aan de pilots er voor gezorgd had, dat ze zich weer mens voelden, dat ze zichzelf weer zagen als iemand die iets kan maken en die een bijdrage aan de samenleving kan leveren. Niets is zo erg als nergens bijhoren en altijd maar doelloos thuis zitten. Het meedoen aan Bi-ont heeft gemaakt dat zij zich gesterkt voelen in hun kunnen en dat ze nu actief op zoek zijn naar andere mogelijkheden om hun talent in te kunnen zetten.

Ook voor de Nederlanders die meededen was het maken van het eindproduct vaak een ware

ontdekkingsreis. Een deelnemer uit Utrecht ontdekte door het project bijvoorbeeld dat hij eigenlijk wel een opleiding in de journalistiek wilde volgen.

Gemengde groepen

Het werken met enkelvoudig samengestelde groepen leidt vaak tot bevestiging van bestaande vooroordelen en bestaande sociale patronen. In groepen met een gemengde samenstelling worden mensen uitgenodigd om op een andere manier naar zichzelf en de ander te kijken.

Alle projecten hebben ertoe bijgedragen dat de deelnemers op een andere manier naar elkaar zijn gaan kijken. Telkens weer kwamen er verhalen los die mensen óf het gevoel gaven dat er niet zoveel verschillen zijn en dat iedereen bijvoorbeeld mooie en slechte herinneringen heeft aan zijn jeugd, óf ze duidelijk maakten dat ze veel achtergronden van de anderen niet kenden. Dit maakte de mensen nieuwsgierig om meer over elkaar te weten te komen.

Uit de evaluaties blijkt dat zowel de vluchtelingen als de Nederlanders de samenstelling van de groepen als positief hebben ervaren. Voor de vluchtelingen droeg het meedoen en ervaren dat je in het Nederlands kunt uitdrukken bij aan het zelfvertrouwen. Ook het besef dat ze nu opeens veel mensen kenden, vonden ze erg fijn. Een Eritrese man uit Utrecht zei bij de evaluatie:

“Toen ik werd uitgenodigd om mee te doen aan het project had ik niet gedacht dat het zo makkelijk zou zijn om echt in contact te komen met Nederlanders, maar het was wel zo. Het is een hele mooie ervaring geweest. Eerst kende ik niemand en nu ken ik zo veel mensen!”

Een enkele keer is er wel sprake geweest van een enigszins ethnocentrische houding van de Nederlandse deelnemers die hun wereld soms als zo vanzelfsprekend ervaren dat ze zich niet realiseren dat dit voor een ander wel eens anders kan zijn. In de meeste gevallen is dit in de groep zelf opgelost. De projectleiders, die vaak al jarenlange ervaring hebben in het werken met vluchtelingen, hebben een belangrijke rol gespeeld bij het overbruggen van eventuele cultuurverschillen en het uitleggen wat de achtergronden zijn van bepaalde gewoontes en manieren van doen. Een van de meest in het oog springende verschillen was de manier waarop mensen omgaan met afspraken.

Een Somalische vrouw uit Hardenberg zou hulp krijgen van andere deelnemers bij het maken van somosa's, voor het buffet dat ze op Internationale Vrouwendag organiseerden.⁸ Toen de andere vrouwen op het afgesproken tijdstip bij haar aanbelden, bleek dat ze niet thuis was. Ze was met

---

⁸ Somosa's zijn driehoekjes van (blader)deeg gevuld met kruidig gehakt of groenten. Oorspronkelijk afkomstig uit India, worden ze tegenwoordig ook in Oost Afrika beschouwd als een lokale lekkernij.

een andere Somalische vrouw op stap om een probleem op te lossen. Voor de Nederlandse deelnemers is zo iets onbegrijpelijk. Er was toch een afspraak? Voor de Somalische vrouw was het vanzelfsprekend, als iemand een direct beroep op je doet, gaat dat voor. Ze aanvaardde de consequentie dat ze nu tot diep in de nacht in haar eentje driehonderd somosa's moest maken. In Utrecht waren het overigens juist de Nederlanders die vaak te laat kwamen, of het zo druk hadden dat ze wel eens een bijeenkomst voorbij moesten laten gaan.

Foto: Christel Peek

Niet alleen ontmoeting maar ook binding

Binding is een gevolg van langduriger contact. Bij binding is er sprake van een gevoelsband tussen mensen. Het ontwikkelen van banden met een ander is een proces van vrije keuze.

In de pilots hebben de deelnemers op verschillende niveaus bindingen met andere mensen en met andere groepen ontwikkeld. Hoewel het niet voor alle deelnemers geldt, is er toch een aantal dieper gaande banden ontwikkeld tussen verschillende individuele deelnemers. Vaak omdat het op gevoelsniveau klikte tussen mensen, maar ook omdat ze de originele kijk van de ander waardeerden. Een Nederlandse vrouw uit Castricum vertelt:

“Vaak ligt de nadruk op de verschillen, maar ik heb gezien en gevoeld dat we heel veel overeenkomsten hebben.. een gevoel van vriendschap zonder woorden. Nabijheid zit in het gevoel en niet in de geschiedenis die je met elkaar hebt. Ik ken Nergez niet, maar het is vriendschap geworden, een vriendschap die ik cadeau krijg.”

Behalve op persoonlijk vlak hebben de pilots ook bijgedragen aan bindingen tussen groepen mensen. In Hardenberg bijvoorbeeld zijn banden ontstaan tussen vluchtelingvrouwen en leden van de Vrouwenraad. In Terneuzen zijn er banden gegroeid tussen Nederlandse en Belgische Vlamingen en vluchtelingen. Verschillende groepen hebben aangegeven dat ze samen verder willen werken aan het realiseren van een nieuw project. Tenslotte hebben de projecten ook bijgedragen aan bindingen op het niveau van de lokale gemeenschap. In Hardenberg staan mensen die niet aan het project mee hebben gewerkt klaar om

dat een volgende keer wel te doen. Er is in deze gemeente een groot gevoel van betrokkenheid gegroeid.

4.3 Conclusie

De methodische uitgangspunten die ten grondslag liggen aan de Bi-ont pilots, blijken in de praktijk over het algemeen werkbaar te zijn en tot goede resultaten te leiden. De projecten hadden stuk voor stuk een levendig karakter. Gedurende de uitvoering is er een goede verhouding gevonden tussen aandacht voor het groepsproces en aandacht voor het eindproduct. Door hun inhoud en de aard van de slotpresentaties hebben de pilots bestaande stereotype beelden over vluchtelingen doorbroken en laten zien dat zij de Nederlandse samenleving

veel te bieden hebben. Tevens hebben zij de basis gelegd voor nieuwe initiatieven.

Ook de inhoudelijke uitgangspunten die in hoofdstuk 2 geformuleerd zijn, hebben in de praktijk de beoogde effecten gehad. Met hun initiatieven hebben de afdelingen bereikt dat mensen die elkaar niet kenden, elkaar ontmoet hebben en elkaar op verschillende manieren hebben leren kennen. In veel gevallen zijn deze contacten ook na afloop van het project voortgezet. Zowel op individueel, als op groeps- en gemeenschapniveau zijn er duurzame relaties ontwikkeld. Het meedoen heeft, zo blijkt uit de evaluaties, bovendien bijgedragen aan het gevoel van eigenwaarde en de mogelijkheden tot zelfsturing van de deelnemers.

5. Zelf een Bi-ont project starten

De Bi-ont pilots zijn uitgevoerd om na te gaan of de gekozen aanpak op plaatselijk en regionaal niveau werkt en of de programma's bijdragen aan ontmoeting en binding tussen Nederlanders en vluchtelingen. Het succes van de vijf pilots is een uitnodiging aan plaatselijke/regionale afdelingen van VluchtelingenWerk en wellicht andere plaatselijke organisaties om te kijken of zij een dergelijk project kunnen organiseren.

In dit hoofdstuk geven we, op basis van de opgedane ervaringen, een aantal methodische handreikingen voor het opzetten van een Bi-ont programma. We beginnen met de doelstelling en de kenmerken van een Bi-ont project. Daarna bespreken we, aan de hand van de verschillende fases, wat er komt kijken bij het opzetten van zo'n project. In hoofdstuk 6 komt de mogelijke rol van het Landelijke Bureau van VluchtelingenWerk bij de ondersteuning van plaatselijke projecten aan de orde.

Doelstelling Bi-ont projecten

Bi-ont projecten kunnen variëren in lengte, groepssamenstelling en eindproduct, maar de doelstelling is hetzelfde namelijk: het op plaatselijk/regionaal niveau actief bevorderen van ontmoeting en binding tussen Nederlanders en vluchtelingen door:

1. Vluchtelingen en Nederlanders uit te nodigen om met elkaar te werken aan een bepaald product dat een functie kan hebben in de lokale gemeenschap;
2. Voor het werken aan dit product een duidelijke werkvorm te kiezen die mensen de kans geeft hun vaardigheden te tonen en hun talenten te ontdekken;
3. Te werken met een aansprekend thema dat mensen uitnodigt om verhalen te vertellen en zich in elkaar te verplaatsen;
4. Een programma te ontwikkelen dat andere mensen (politici, bestuurders, vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties en vooral 'gewone' burgers) uitnodigt om vluchtelingen te ontmoeten en op een andere manier naar hun verhalen te luisteren.

Kenmerken

Bi-ont projecten hebben de volgende kenmerken:

- Er wordt gewerkt met gemengde groepen van tien tot vijftientig deelnemers, voor de helft bestaande uit Nederlanders en voor de helft uit vluchtelingen. De vluchtelingen komen uit verschillende landen. In principe kunnen de deelnemers van alle leeftijden zijn. De groepen kunnen alleen uit vrouwen bestaan, of alleen uit mannen of uit mannen én vrouwen;

- Tijdens de uitvoering van het programma wordt hoofdzakelijk Nederlands gesproken. De deelnemers kunnen elkaar wel helpen in een andere taal;
- In principe kan iedereen meedoen die een beetje Nederlands spreekt en die interesse heeft in de gekozen werkvorm;
- Het project wordt uitgevoerd door een projectleider en een vakdocent. Waar mogelijk wordt de projectleider ondersteund door vrijwilligers;
- Het project wordt afgesloten met een publieke presentatie.

Fases

Bij het organiseren van een Bi-ont project zijn vier fases te onderscheiden:

1. Voorbereiding en programmakeuze;
2. Uitvoering;
3. Presentatie en publiek;
4. Evaluatie en vervolg.

Hieronder komen de belangrijkste stappen die bij deze fases horen aan de orde.

5.1 Voorbereiding en programmakeuze

Wie neemt het initiatief?

Het ligt het meest voor de hand dat het initiatief tot een Bi-ont project door een plaatselijke afdeling van VluchtelingenWerk wordt genomen. Het

programma hiervoor is tenslotte vanuit VluchtelingenWerk ontwikkeld en de plaatselijke afdelingen hebben de nodige contacten met vluchtelingen. Dit wil echter niet zeggen dat andere organisaties geen initiatiefnemer kunnen zijn. Ergens mee beginnen wil immers niet zeggen dat je voor alle aspecten van de uitvoering verantwoordelijk bent. Organisaties kunnen ook partnerschappen met elkaar aangaan. Behalve afdelingen van VluchtelingenWerk kunnen bijvoorbeeld ook zelforganisaties van vluchtelingen, kerken, centra voor ontwikkelingssamenwerking (COS) en plaatselijke creativiteitscentra optreden als initiatiefnemer.

Samenwerking

Bij het nemen van het initiatief is het belangrijk na te gaan met welke organisaties je wilt samenwerken. In de pilots zijn er diverse partners geweest. Sommige zijn zowel bij de voorbereiding als bij de uitvoering betrokken geweest, andere hebben het project vooral in faciliterende zin ondersteund. Een ideale combinatie is samenwerking tussen een organisatie die veel contacten met vluchtelingen heeft en een organisatie die gewend is om creatieve programma's te organiseren. Het voordeel van een dergelijke samenwerking is dat er kennis vanuit meerdere disciplines bijeen wordt gebracht en dat bovendien de werkdruk van de projectleider wordt verlicht.

Als er wordt samengewerkt met andere organisaties is het belangrijk om van te voren af te spreken wie wat doet, hoe de organisaties zich naar buiten presenteren en hoe er omgegaan wordt met eventuele vervolginiciatieven. Wanneer je als initiatiefnemende organisatie een partner op het oog hebt, is het handig om met hem te bespreken:

- Wat het doel van het project is;
- Hoe je het programma globaal wilt opzetten;
- Welke taakverdeling je in gedachten hebt;
- Hoe je denkt het project te financieren;
- Wie de rol van projectleider zal vervullen;
- Wie er nog meer bij de uitvoering van het project betrokken kunnen worden.

De projectleider

Uit de pilots blijkt dat de projectleider over een aantal specifieke kwaliteiten moet beschikken:

- Oprechte belangstelling voor de deelnemers en hun verhalen;
- Ervaring in het omgaan met cultuurverschillen;
- Inzicht in groepsprocessen en het vermogen daarin te sturen;
- Een zekere stressbestendigheid en improvisatievermogen;
- Organisatorische ervaring.

Bij de uitvoering van het project is het belangrijk dat de projectleider niet het gevoel krijgt er alleen voor te staan. Naast de vakdocent is ondersteuning door vrijwilligers of een collega erg belangrijk. Dit schept ruimte om signalen uit de groep goed op te

vangen en af en toe te overleggen over de voortgang.

Globale opzet van het programma

Een Bi-ont programma omvat tussen de acht en tien bijeenkomsten, (meestal éénmaal per week) en een slotpresentatie. De initiatiefnemer/projectleider bepaalt, eventueel in overleg met anderen, wat het **hoofdthema** van het project wordt. In de pilots is gewerkt met twee thema's; *Het gevoel van thuis* en *Verbinding*, maar er zijn natuurlijk ook andere thema's denkbaar. Bijvoorbeeld het thema *Toekomst of Verbondenheid van generaties*. Een Bi-ont thema dient veel mensen aan te spreken en ruimte te bieden voor de verhalen van de deelnemers en voor verbeelding.

Naast een thema dient er een **werkvorm** gekozen te worden. In de pilots is er gekozen voor: koken, naaien, schrijven en filmen, maar ook op dit punt geldt dat er andere mogelijkheden zijn. De keuze van de werkvorm bepaalt op wat voor kwaliteiten en talenten van de deelnemers een beroep wordt gedaan. Verhalen vertellen is bijvoorbeeld een mooie vorm, maar doet een groot beroep op beheersing van de Nederlandse taal. Werken met beelden biedt mensen ook andere mogelijkheden om zich uit te drukken.

De keuze van een passende werkvorm hangt ook samen met het **eindproduct** dat je voor ogen hebt. In de eettafelprojecten is geen sprake geweest van

een echt eindproduct, daar werden elke week producten gemaakt voor deelnemers zelf of voor een breder gezelschap. Bij het patchwork, de krant en de film was wel sprake van een herkenbaar eindproduct. Net als bij de keuze van het thema en de werkvormen zijn er meer eindproducten mogelijk dan nu in de pilots zijn uitprobeerd. Er kan bijvoorbeeld ook gedacht worden aan een grote muurschildering, of een theaterstuk. Het is goed om van te voren zelf een aantal keuzes te maken. Het soort programma dat je gaat uitvoeren bepaalt immers ook of mensen het interessant vinden om mee te doen. Welke keuze ook gemaakt wordt, het meest belangrijke is dat de projectleider zelf enthousiast is en het gevoel heeft hiermee iets speciaals te kunnen neerzetten binnen de lokale gemeenschap.

Foto: Tecla Drenth

Het klinkt misschien vreemd om al naar een **docent** te zoeken voordat de financiering rond is, maar toch is dit wel handig. De docent kan helpen het programma uit te werken en financiers vinden het vaak belangrijk een concrete naam te hebben. In de meeste gevallen is het mogelijk om met een docent een soort principe afspraak te maken, dat hij/zij gecontracteerd wordt op het moment dat het project definitief doorgaat.

Er zijn in Nederland heel veel docenten die gewend zijn op freelance basis te werken. Niet iedere docent is echter even geschikt voor het uitvoeren van een Bi-ont programma. Het meest belangrijk is dat de docent naast vakkennis, ook ervaring heeft met groepsprocessen. De docent moet én in staat zijn om de deelnemers veel ruimte te geven, én de voortgang te bewaken. Het is onnodig te zeggen dat creativiteit eveneens een belangrijke kwaliteit van de docent is. Samengevat beschikt een Bi-ont docent over de volgende eigenschappen en kwaliteiten:

- Vakkennis;
- Ervaring in het werken met groepen;
- Improvisatievermogen;
- Inlevingsvermogen;
- Voorstellingsvermogen;
- Een zekere mate van levenservaring;
- Enthousiasme;
- Een stimulerende houding.

In twee van de pilots (Terneuzen en Castricum) is met twee docenten gewerkt. Voor sommige projecten, waar veel dingen tegelijk moeten gebeuren, is dit een prima aanpak. Voordeel is dat de docenten hun kwaliteiten op verschillende manieren kunnen inbrengen. Een mogelijk nadeel kan zijn dat de docenten zich als 'blok' ten opzichte van de projectleider op kunnen stellen, waardoor overleg moeilijk wordt.

Samen met de docent kan ook nagedacht worden over de **locatie** waar de bijeenkomsten van de groep zullen plaatsvinden. Soms is een docent zelf verbonden aan een bepaalde geschikte locatie. De pilots leren dat het, als je het handig aanpakt, heel goed mogelijk is om een bepaalde ruimte voor niets of voor heel weinig geld te regelen. Let erop dat de ruimte een prettige uitstraling heeft, maar dat er ook een werksfeer kan heersen. Goede bereikbaarheid is belangrijk, zeker voor vluchtelingen die niet altijd gemakkelijk de weg vinden. Voor sommige projecten is ruimte met apparatuur een voorwaarde (bijvoorbeeld filmen of koken). Aarzel niet om de beheerders van dit soort ruimtes aan te spreken. Ze vinden het vaak leuk om bij te dragen aan een Bi-ont project.

Financiering

Als het programma is uitgewerkt en de docent en de locatie in principe bekend zijn, wordt het tijd om een plan in te dienen bij potentiële financiers. Het ligt voor de hand om in de eerste plaats de

gemeente aan te spreken voor financiering, maar ook organisaties als de Rotary, de plaatselijke Rabobank, het Oranje Fonds en soms, als het een project betreft waar mensen uit meerdere gemeentes aan meedoen, ook de provincie. Hou er bij het opstellen van de begroting rekening mee dat ook een aantal (aanvullende) uren voor de projectleider worden opgenomen. Een kook- of patchworkproject is voor 5000 euro te realiseren, een film- of krantproject is duurder: 12.000 euro (zie Bijlage 2; richtlijnen voor ureninzet en kosten). Begin tijdig met het aanvragen van geld, reken erop dat het een half jaar in beslag kan nemen.

5.2 Uitvoering

Het werven van deelnemers

De uitvoeringsfase begint met het werven van deelnemers. In pilots bleek het werven van vluchtelingen soms eenvoudiger dan het werven van Nederlanders. Vluchtelingen zijn vaak blij dat ze ergens voor uitgenodigd worden. Nederlanders hebben vaak overvolle agenda's. Toch heeft de werving van deelnemers over het geheel genomen niet erg veel problemen opgeleverd. Wel is het goed er ruim de tijd voor uit te trekken en met iedere potentiële deelnemer afzonderlijk een kennismakingsgesprek te voeren. In dit gesprek kan iemand iets vertellen over zijn motieven om mee te doen en kan de projectleider vertellen wat de precieze bedoeling is en een eerste inschatting

maken van iemands kwaliteiten. Realiseer je bij het werven van deelnemers dat het idee om samen met anderen iets te maken mensen soms meer aanspreekt dan alleen het idee van ontmoeting.

Mogelijkheden om deelnemers te werven zijn:

- Het benaderen van het netwerk van je organisatie en eventueel ook je persoonlijk netwerk;
- Het benaderen van sleutelfiguren uit de diverse vluchtelingengemeenschappen met de vraag of zij om zich heen willen kijken naar geschikte deelnemers;
- Het plaatsen van een oproep in de plaatselijke krant;
- Het plaatsen van een oproep op relevante websites;
- Het benaderen van plaatselijke organisaties met de vraag om deelnemers voor te dragen;
- Mensen benaderen via de inburgeringscursus.

Over het algemeen geldt dat mondelinge contacten effectiever zijn dan schriftelijke. Een brief of een folder kan wel als ondersteuning bij een gesprek dienen en om in het algemeen mensen over het project te informeren.

Taakverdeling

Neem vlak voor de eerste bijeenkomst nogmaals het programma door met degenen die betrokken zijn bij de begeleiding (dus ook met de vrijwilligers). Vertel over de kennismakings-

gesprekken en de beelden die daaruit naar voren zijn gekomen. Spreek met elkaar af wie welke rol vervult en bespreek ook het belang van flexibiliteit. Het is goed om van te voren te weten wie verantwoordelijk is voor het aan de orde stellen van het thema van het project en op welke manier deze persoon dit zal doen. De uitvoering van een programma verloopt altijd anders dan verwacht, omdat mensen verhinderd zijn, of omdat een bepaalde manier van werken toch niet helemaal blijkt te voldoen. Soms is er ook sprake van invloeden van buitenaf. Het is daarom belangrijk dat alle betrokkenen weten dat het nodig is om tussentijds bij te sturen en in te spelen op onverwachte kansen.

De bijeenkomsten

Tijdens de bijeenkomsten is het de kunst om een goede balans te vinden tussen gezelligheid, inhoudelijke gesprekken over het thema, en werken aan het product. Alle drie deze aspecten zijn belangrijk. De deelnemers komen om aan hun product te werken, maar ze komen ook om elkaar te ontmoeten en meer over elkaar te leren. Daarom is ruimte voor uitwisseling belangrijk. Uit de pilots komt naar voren dat, naast het werken in groepsverband, het werken met (wisselende) tweetallen een goede manier is om persoonlijke banden tussen de deelnemers te doen groeien. Ook het samen in een auto reizen blijkt heel effectief op dit punt.

Zorg en aandacht voor de inwendige mens kunnen bijdragen aan een goede sfeer in de groep. In het begin is dit de taak van de projectleider, later kunnen de deelnemers zelf hier ook aan bijdragen. De projectleider dient er verder op te letten dat de deelnemers zich gewaardeerd en op hun gemak voelen.

Betrokken houden

Met name vluchtelingen zijn vaak niet gewend aan programma's met meerdere geplande bijeenkomsten. Soms gaan ze ook op een andere manier met afspraken om dan Nederlanders gewend zijn. Zeker in de beginfase is het daarom belangrijk de mensen van te voren even te bellen om te horen of alles naar wens verloopt en of ze komen. Het helpt ook als deelnemers afspraken maken met elkaar. Bijvoorbeeld om samen naar de bijeenkomsten te komen.

5.3 Presentatie en publiek

Bi-ont projecten zijn niet alleen gericht op de mensen die aan de groepsbijeenkomsten deelnemen, ze richten zich ook op een breder publiek. Daarom dienen de organisatoren al vooraf te bedenken op welke momenten ze de publiciteit willen zoeken en wie ze als gasten bij het project willen betrekken. De eettafelprojecten in Hardenberg en Raalte hebben op verschillende momenten gasten uitgenodigd om mee te koken, te

eten en over het thema te spreken. Bij het maken van het patchwork zijn tussendoor enkele mensen op bezoek geweest, maar de nadruk lag daar wat betreft het publiek vooral op de pers en op de slotpresentatie in het gemeentehuis. Voor de krant in Utrecht zijn verschillende mensen geïnterviewd, er hebben artikelen in het Stadsblad gestaan, en de krant heeft zelf natuurlijk zijn werk gedaan. De slotpresentatie in deze stad was bescheiden, maar wel met een wethouder die het eindproduct in ontvangst nam. De film in Terneuzen is tijdens een slotpresentatie aan een publiek van genodigden vertoond en heeft ook daarna nog allerlei momenten van vertoning gekend. Elke presentatie kan dus weer anders zijn, afhankelijk van de gekozen werkvorm en het eindproduct.

Het nadenken over de organisatie van de presentatie begint eigenlijk al bij de eerste globale opzet van het programma. Het organiseren hiervan is vooral een verantwoordelijkheid van de projectleider, maar docenten en vrijwilligers kunnen hierbij ook een belangrijke rol spelen. Het is zaak om tijdig te bedenken:

- voor wie je de presentatie organiseert;
- waar je dat wilt doen;
- aan wie je het eindproduct wilt aanbieden;
- wie je tijdens de presentatie aan het woord wilt laten.

Een programma waarbij ook de deelnemers aan het woord komen, is vaak erg bevredigend. De gasten zien dan wat het maken van het product voor hen

betekend heeft en hebben het gevoel dat ze zelf ook een beetje 'meedoen'.

Het organiseren van publiciteit is bij de pilots eigenlijk nauwelijks een probleem gebleken. Lokale kranten en omroepen tonen zich vaak erg geïnteresseerd. Het leggen van de noodzakelijke contacten op dit gebied ligt vooral bij de projectleider.

5.4 Evaluatie en vervolg

Nagesprek

In de meeste pilots heeft er een week of drie, vier na het einde van het project een evaluatie met alle betrokkenen plaatsgevonden, soms gecombineerd met een maaltijd. De evaluatie is een belangrijk afsluitend moment. De deelnemers kunnen vertellen hoe ze het programma hebben ervaren. Ook horen ze graag van de begeleiders wat die er van vonden. In het merendeel van de pilots hebben de deelnemers na afloop een aandenken in de vorm van een herinneringsboekje of iets dergelijks mee naar huis gekregen.

Behoeftte aan vervolg

Na afloop van het project blijkt vaak dat de deelnemers het erg jammer vinden dat het project is afgelopen. Het liefst zou men nog doorgaan. Ook docenten en partnerorganisaties geven soms aan verder te willen gaan. Het is zaak hier goed over na te denken en niet te snel in de euforie van het moment voor verlenging te kiezen.

De ervaring met de pilots en ook de eerdere projecten Levensloop Oudere Vluchtelingen, leert dat als de projectleider besluit om nog iets gezamenlijks te doen, een groot deel van de mensen niet komt. De kracht van de Bi-ont projecten zit hem er voor een deel in, dat het kortdurende trajecten met een duidelijk einde zijn. Het is leuk om aan iets te beginnen, maar het is ook fijn om niet voor altijd aan een programma vast te zitten. Vervolgactiviteiten zijn goed mogelijk, maar kunnen het best in de vorm van een nieuw project worden gegoten, waarvoor mensen opnieuw bewust kunnen kiezen. In Castricum is nu een eettafel project in voorbereiding met deels oude en deels nieuwe deelnemers, een nieuwe projectleider en een nieuwe docent.

6. Nawoord

Het Bi-ont project is tot stand gekomen op initiatief van VluchtelingenWerk Nederland, in samenwerking met de stichting Bevordering Maatschappelijke Participatie (BMP). Doel van het project was programma's van ontmoeting en binding tussen Nederlanders en vluchtelingen te ontwikkelen en die in een aantal plaatselijke en regionale pilots uit te proberen.

VluchtelingenWerk in beeld

In de voorgaande hoofdstukken is ingegaan op de opzet en het verloop van de vijf Bi-ont pilots die zijn uitgevoerd in Raalte, Hardenberg, Castricum, Terneuzen en Utrecht. Ook is gekeken of de theoretische uitgangspunten die gebaseerd zijn op het denken over integratie en participatie en VluchtelingenWerk en BMP in de praktijk gewerkt hebben. Terugkijkend kan zeker gezegd worden dat de pilots, die volgens een aantal basisprincipes zijn opgezet, maar elk een eigen invulling kenden, zeer succesvol zijn verlopen. Zij hebben er op individueel, groeps- en samenlevingsniveau toe bijgedragen dat mensen nieuwe banden met elkaar hebben ontwikkeld, dat hun verhalen door anderen gehoord en herkend zijn en dat men over en weer met andere ogen naar elkaar is gaan kijken. De vijf projecten hebben tot een enorme hoeveelheid publiciteit op lokaal en regionaal niveau geleid. Bij de diverse slotpresentaties zijn lokale bestuurders

en politici actief betrokken geweest. Hiermee hebben de pilots het werk van VluchtelingenWerk in de betrokken gemeentes nadrukkelijk in beeld gebracht.

Documentaire en Kijkboek

Bij de opzet voor het Bi-ont project hoorde ook een korte documentaire en een Kijkboek. Het Kijkboek doet aan de hand van plaatjes, korte teksten en uitklappagina's het verslag van het verloop van de pilot projecten. Dit boek is bedoeld ter inspiratie van degenen die in de toekomst met een Bi-ont project aan de slag willen. Ook kan het boek gebruikt worden om subsidiegevers te laten zien wat de resultaten van een Bi-ont project kunnen zijn.

De documentaire geeft een boeiend en inspirerend beeld van drie van de vijf projecten. De film kan gebruikt worden om toekomstige organisatoren van Bi-ont projecten een beeld te geven van de mogelijkheden. Ook dit product kan als achtergrondinformatie dienen bij eventuele subsidieaanvragen voor projecten.

Wilt u ook een Bi-ont project opzetten, dan kunt u voor advies contact opnemen met de afdeling Integratie van VluchtelingenWerk Nederland.

Bijlage 1: Overzicht betrokkenen

Leden stuurgroep

Onno Yska	VluchtelingenWerk Nederland
Roswitha Weiler	VluchtelingenWerk Nederland
Noebar Sepojan Sipaan	VluchtelingenWerk Nederland
Marian Hendrix	VluchtelingenWerk Nederland
Clemy de Rooy	VluchtelingenWerk Noordwestholland
Wim Budding	Stichting BMP
Saskia Moerbeek	Stichting BMP

Projectleiders, docenten en vrijwilligers

Castricum

Clemy de Rooy	Projectleider VluchtelingenWerk Noordwestholland
Erna Wiggermans	Docent
Nel van Klaveren	Docent
Sanne Kabalt	Fotograaf
José Onderdenwijngaard	Journalist

Raalte

Hilja Timmerman	Projectleider VluchtelingenWerk Raalte
Jenny Reijtnjes	Docent
Susanne Maaskant	Fotograaf, lay-out
Alice Brinkman	Vrijwilliger VluchtelingenWerk Raalte
Harmien Bouw	Vrijwilliger Humanitas Raalte

Terneuzen

Frauke Ann Klom	Projectleider VluchtelingenWerk Midden Zeeuws-Vlaanderen
Radion Poekhajej	Regisseur
Dirk de Kam	Docent
Rick Soetenberg	Docent
Jozef Hertsens	Coördinator VLOS Sint Niklaas
Greta Sarkisian	Catering

Hardenberg

Tecla Drenth
Tineke Hoeksema
Sara Abdi

Projectleider VluchtelingenWerk Hardenberg
Projectbegeleider
Projectbegeleider

Utrecht

Jolien Thunissen
Mar Oomen
Christel Peek

Projectleider VluchtelingenWerk Midden Nederland
Docent
Vrijwilliger VluchtelingenWerk Midden Nederland

Deelnemers pilots

Hardenberg

Irene Zweers
Kifa Kadhem Dahi
Tineke Hoeksema
Sara Abdi
Qamar Dodi
Mbarka Sbai Rkhina
Narghes Arib
Hamida Amiri
Lubna Ebrahim
Ineke de Vries

Incidentele kooksters

Nihaya Ali
Naghah Abdulmassih/Yacoub
Alia Yacoub
Goharik Bedrousjan

Utrecht

Sahib Al Doraki
Martijn van Eijk
Masoud Fartous
Tahir Osman Hamde
David Hompes
Ellen de Lange
René Mbaiko
Tineke van Stijn
Zainab Altememy

Castricum

Amina Mohammed Ali
Zahra Rezai
Marina Naderi
Belqees Seifi
Lilia Kivorkian
Elisaveta Sarkisjan
Luba Sarkisova
Nergez Fazel
Servindzj Abdul Aliyeva
Therese Simonjan
Siranoesj Simonjan
Assefu Nigusie
Ineke van Eijken
Klaske Nijk
Margareth Valkering
Els van Vloten
Saskia Koning
Annelies Zevenbergen
Ina Blom
Ria Ritsema
Dorry Rosseboom

Terneuzen

Agnes Raemdonck
Janco Dees
Anand Thapa
Dmitry Bratkov
Suzana Haxhiu
Patricia van Delft
Mahjuba Habib
Kees van Eekert

Raalte

Rina Lansweers
Hilde Klink
Marjan Thijs
Iris Halekor
Alice Koopman
Paula Bloo
Gerry Boot
Obie Echten
Herma van der Mijl
Faduma Hassan Ahmed
Aygün Sarhan-kyzy Aliëva
Polina Khazanova
Shakila Karanzie
Shadika Omerovic
Lamis al Samarrai
Anna Bajramova
Homeira Rasuli

Terneuzen (vervolg)

Artan Kulludra
Christelle Ngobo Ami
Karin Geerts
Mohammed Sampil
Shahala Yaqubi
Leo Van Moorhem
Jean-Anselme Kindesa Nlemfu

Leeswijzer Bijlage 2

Op pagina 81 staat een voorbeeldbegroting. Deze maakt inzichtelijk dat je voor een filmproject en krantproject van een budget van ongeveer 12.000 euro moet uitgaan en voor een eettafelproject en een patchworkproject is er zo'n 5.000 euro nodig.

De kosten kunnen variëren en zijn onder andere afhankelijk van de lokale situatie, zoals bijvoorbeeld reiskosten voor de deelnemers en de huur van de locatie.

Bij de voorbeeldbegroting is uitgegaan van:

- zowel de begrotingen van de pilots als begrotingen van nieuwe projecten.
- standaard kostenposten zoals die worden gehanteerd bij VluchtelingenWerk bij (lokale) integratieprojecten.
- de aanname dat bij het maken van een film en een krant de docentenuren hoger zijn omdat het activiteiten zijn waarbij specialistische (technische) kennis komt kijken.
- de aanname dat het maken van een film en een krant meer tijd in beslag neemt dan patchwork en koken.

Bijlage 2: Richtlijnen ureninzet en kosten

voorbeeldbegrotingen

	film		koken		krant		patchwork	
	uren	euro	uren	euro	uren	euro	uren	euro
Personeelskosten								
<i>projectleider</i>	88		16		88		32	
<i>docent (optioneel)</i>	60		24		60		32	
<i>vrijwilligers</i>		150		150		150		150
		10.000		2.640		10.000		4.300
Organisatiekosten								
<i>huur ruimte</i>								
<i>materiaal</i>								
<i>reiskosten</i>								
<i>koffie/thee</i>		850		1.500		1.500		850
Presentatiekosten								
<i>drukwerk en vormgeving</i>								
<i>verspreiding producten</i>								
<i>mastering (i.g.v. film)</i>		700		200		500		500
Deelnemerskosten								
<i>reiskosten</i>		300						
Deskundigheidsbevordering								
<i>workshop (optioneel)</i>		0		0		0		0
<i>training medewerkers/ vrijwilligers (optioneel)</i>		0		0		0		0
TOTAAL		12.000		4.490		12.150		5.800

In Nederland woedt het integratiedebat volop. Terwijl politici zich druk maken over de vraag of je in het maatschappelijk verkeer elkaar nu wel of niet verplicht een hand moet geven, vragen Nederlanders en vluchtelingen op plaatselijk niveau zich af hoe ze met elkaar in contact kunnen komen en of het mogelijk is diepgaander banden met elkaar te ontwikkelen.

Dit boekje doet verslag van een aantal geslaagde proefprojecten voor binding en ontmoeting (Bi-ont) tussen vluchtelingen en Nederlanders. Projecten waarbij niet de ontmoeting op zich centraal heeft gestaan, maar vooral de uitdaging om samen te werken aan een film, een krant, een patchwork en het organiseren van eettafels voor uiteenlopende gasten.

In een uitnodigende stijl wordt de lezer mee op reis genomen naar Castricum, Raalte, Terneuzen, Hardenberg en Utrecht om daar te ervaren hoe Nederlanders en vluchtelingen met elkaar op-trekken, samen iets moois maken en daardoor meer duurzame banden met elkaar ontwikkelen.

Het boekje doet niet alleen verslag van de proefprojecten, maar geeft ook een aantal theoretische noties die integratie schetsen als een proces dat een inspanning vraagt van twee kanten: van vluchtelingen en van Nederlanders. Bovendien biedt het een vlot leesbare 'handleiding' voor mensen die zelf een Bi-ont project willen opzetten.

Een must voor iedereen die wil ervaren hoe integratie in de praktijk kan werken.

